

Octavian Baban

Curs de hermeneutică biblică

Suport de curs

București, 2009

(prelucrare după D. Mănăstireanu, *Curs de introducere în hermeneutica biblică teoretică*,
Iași, 2005)

HERMENEUTICĂ

Cursul 1. Teoria comunicării și definirea hermeneuticii

Introducerea in hermeneutica biblică urmărește informarea conceptuală și pregătirea practică a studenților pentru a aborda nuanțat textele biblice, pentru a le putea interpreta în contextul contemporan în vederea dezvoltării unei teologii biblice bine fundamentate și adecvat aplicate.

Elemente de teoria comunicării

TEXTUL

În teoria comunicării textul poate fi definit ca o „formă structurată a unui comportament uman, oferită spre comunicare.”¹ Deoarece comunicarea prin lucruri nu poate fi păstrată, transmisă peste timp sau distanțe, cu ușurință, comunicarea prin semne și, în speță, prin semne scrise, deci prin text, este una extrem de importantă. Experiențele, ideile, se comunică prin semne vizuale și auditive (litere, semne de punctuație, sunete, intonații) și prin reprezentări complexe (asocieri de semne, semne complexe: cuvinte, propoziții, hărți, desene). Semnele, și prin asociere cu ele - textul, sunt indicații abstracte nenaturale, inventate de om pentru a asigura comunicarea unui mesaj (codificare sau încriptare prin conceptele și contextul autorului, transport prin text sau alte mijloace media, deciptare sau decodificare prin conceptele și contextul destinatarului).² Exegeza își propune, astfel, înțelegerea, recuperarea interpretării primare a unui text, așa cum a intenționat autorul lui când a transmis acea comunicare primului său destinatar.

AUTORUL

Aici apare, bineînțeles, nevoia de a face o distincție între cine este autorul unui text și cine este destinatarul primar, avut în vedere de autor. În cazul textului biblic, prin doctrina inspirației, se înțelege că există un autor uman și unul divin. Autorul uman a avut, cu siguranță, un destinatar primar, când a compus textul. Uneori, însă, destinatarul poate avea un caracter colectiv (scrisorile sobornicești, sau catolice), iar acest destinatar colectiv poate transcende istoria, și poate cuprinde întregul creștinătății, până în ziua de azi. Cel puțin aceasta este intenția recunoscută de creștini cu privire la autorul divin (Duhul Sfânt, Sfânta Treime), care a dat cuvântul său ca să slujească de mărturie tuturor celor ce îl vor citi, nu doar destinatarilor primari. Desigur, că tocmai aici intervine nevoia de a stabili sensul celor comunicate: este Deuteronomul o carte care trebuia înțeleasă în același fel în timpul lui Moise, al lui David, al lui Isus, și al cititorului creștin de astăzi – care nu face parte din statul Israel, și pentru care Legea de pe Sinai, nu mai reprezintă o lege de organizare a vieții

¹ I. Pânzaru, *Practici ale interpretării de text* (Iași: Polirom, 1999), 30.

² I. Pânzaru, *Practici ale interpretării*, 32. În privința aceasta, conform Bibliei, cel ce inventează semnul ca vehicul de comunicare este chiar Dumnezeu, în Gen. 4:15, când îi pune lui Cain un semn prin care oricine îl va întâlni va înțelege că nu trebuie să îlucidă din răzbunare pentru Abel.

publice, nici un legământ cu Dumnezeu care încă mai este în vigoare (întrucât el a fost înlocuit, de legământul prin jertfa lui Isus Hristos)?

Revenind la comunicarea prin *text*, trebuie arătat că ea depinde de *concepte* (cuvinte, vocabular, conotații), organizate în construcții logice (propoziții) conform unor reguli (gramatica limbii). Înțelegerea unui text pleacă tocmai de la *harta conceptelor* care este înțeleasă prin regulile gramaticale de conexiune dintre aceste concepte. *Sensul* textului este „un anumit fel de a lega între ele elementele de înțeles,” în așa fel încât să existe o coerență internă și o coerență cu situația sau cheia majoră de interpretare a aceluia text.³ Înțelegerea este un proces de reșezare a conceptelor, de către destinatar, care încearcă să recupereze mesajul autorului, felul în care acesta a folosit conceptele transmise.⁴ Un text poate avea mai multe nivele de sens și, astfel, mai multe nivele de înțelegere. Poate exista o primă înțelegere și una secundă (Jaspers), una intenționată de autor și alta închipuită de destinatar, etc. Astfel, înțelegerea are un anumit grad de relativitate și depinde de contextele în care se realizează codificarea și trimiterea, respectiv, receptarea comunicării, de cultura și convențiile existente între autor și destinatar.⁵

Interpretarea textelor și deconstructivismul

Odată cu operele lui J. Derrida⁶, a apărut ideea că un text este un asamblu de simboluri care nu are un înțeles în sine, ci capătă un alt sens de fiecare dată când este interpretat de cineva. Cheia înțelesului se află în mintea cititorului, a interpretului, nu în recuperarea intenției autorului textului. Demersul de recuperare a intenției autorului ar părea, astfel, să fie destinat eșecului total, iar textul ar suporta înțelesuri multiple în funcție de cititor.

Unul din motivele unei asemenea interpretări multiple este pierderea legăturii cu autorul, cu codificarea inițială a comunicării. Totuși, există argumente care pot dovedi că sensurile inițiale au parte de o anumită ancorare culturală, psihologică. În ce privește textele scrise în limbile apropiate limbilor europene (texte greco-latine, de exemplu), folosirea acestor continuă a acestor limbi în studiile clasice a asigurat o continuitate a interpretării și înțelegerii vocabularului. De asemeni, mai există și alte repere majore de ancorare a sensului într-un mod care transcende cultura: stabilitatea realității externe omului și stabilitatea comportamentală și psihologică a individului uman. O abordare psihologică a limbajului atrage astfel atenția asupra unor comportamente comune oamenilor, dincolo de cultură, care indică existența unor structuri și paradigme centrale, transmise genetic și comunitar (social). Din punct de vedere creștin, starea și nevoia omenească după mântuire nu s-a schimbat de-a

³ I. Pânzaru, *Practici ale interpretării*, 37. O interpretare de text ține cont de textul de interpretat (*interpretandum*) și de referința principală sau contextul principal, de cheia care asigură interpretarea textului (*interpretatum*). De exemplu, Gal. 5:12 „Și, schilodească-se odată cei ce vă tulbură!” este *interpretandum*-ul, iar *interpretatum*-ul este faptul, cheia că Pavel, ca autor, este un apostol cu autoritate, în stare să evalueze legalismul învățătorilor falși și să îi certe, să îi acuze, sau să îi ironizeze (sensul textului putea fi altul dacă, de exemplu, autorul era un general care spunea aceste cuvinte despre militarii înfierbântați din armata adversă, etc.; cf. *op.cit.*, 48).

⁴ Cf. Pânzaru, *Practici ale interpretării*, 41: „Înțelegerea este procesul, care durează în timp și se poate structura în faze distincte, al elaborării unui sens prin identificarea obiectelor gândite și a relațiilor dintre ele.”

⁵ Relativitatea întreprinderii se bazează pe faptul că există numeroase contexte interpretative iar înțelesurile coerente ale unui text, în asemenea contexte, pot fi, de asemeni, foarte variate. Înțelegerea este însă un proces reiterativ, uneori dialogat, de verificare a coerenței, a potrivirii dintre contextul autorului și cel al destinatarului, astfel încât reconstituirea mesajului să fie cât mai apropiată de intenția autorului. Intenția autorului este o ipoteză plauzibilă, fundamentală în comunicare: cei mai mulți autori de comunicare spun ceva gândindu-se la ceva, nu vorbesc în mod incoerent.

⁶ J. Derrida, *Speech and Phenomena*, trans. by D. Allison (Evanston Illinois: Northwestern University Press, 1973); J. Derrida, *Writing and Difference*, trans. by A. Bass (London: Routledge, 1978), idem, *Dissemination*, trans. by B. Johnson (Chicago: University of Chicago Press, 1981); idem, *Of Grammatology*, trans. by G. Spivak (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1997), etc.

lungul istoriei, și nici soluția lui Dumnezeu, prin Isus Hristos. De aceea, mesajul NT este inteligibil dincolo de cultură, plecând însă de la datele culturale iudaice. Desigur, medierea sensului comunicării prin Duhul Sfânt este un alt factor major în medierea predicării evangheliei. Duhul Sfânt ca atare, însă, nu este ceva care se supune ușor investigației umane.

CONTEXTUL ȘI CO-TEXTUL

Textul funcționează, de obicei, într-un text mai mare, mai cuprinzător: *co-textul* (textul apropiat, proxim) și într-o sumă de realități existente la momentul comunicării, care definesc *contextul comunicării* și care asigură asocierile de semnificații și funcționalitatea textului (context istoric, cultural, bisericesc, literar).

Contextul este extrem de important în selectarea sensului unui text, pentru că un mesaj anume poate fi ambiguu și poate avea diferite înțelesuri, în funcție de contextul său. De exemplu, exclamația „asta-i marfă!” poate însemna o prezentare a mărfii dintr-un depozit (marfă de calitate) sau o caracterizare entuziastă a unei situații sau a unei persoane sau a unui obiect care corespunde din punct de vedere al calității (este „marfă”, adică foarte convenabil(ă), foarte plăcut(ă), etc.). Cheia interpretării acestui mesaj este situația sau contextul rostirii acestor cuvinte. De multe ori, parte integrantă din cheia de înțelegere a unui text este și autorul însuși, căci el definește asocierile dintre cuvinte, influențează conținutul de idei și hotărăște funcționalitatea textului. „Întrucât textul este un act al autorului, analiza actului ne obligă să considerăm și actorul în măsura în care este exprimat de actul lui.”⁷

Scurt istoric: tradiții și metode interpretative

Interpretarea rabinică

Exegeza și hermeneutica rabinilor au o istorie îndelungată și diverse metode consacrate. Conform lui Hillel (50 îH – 10 dH), rabinii foloseau 7 reguli de interpretare a textelor biblice:⁸

1. **Qal va-homer**, „ușor și greu”, sau *regula valabilității generale*. Conform acestei reguli principiul folosit în interpretarea unui text ușor trebuie să rămână același și să poată fi folosit și în interpretarea unui text înrudit ca temă, dar mai dificil. De exemplu, în Mt. 6.26, și Ps. 147.9, dacă Dumnezeu poate îngriji de păsări, cu siguranță el poate avea grijă și de oameni.
2. **Gezerah-šawah**, sau *regula echivalenței*. Expresiile identice sau asemănătoare, prezente în texte diferite, ar trebui să fie echivalente, să aibă aceeași interpretare în toate aceste texte. De exemplu, Mc. 11.17, când Isus vorbește despre destinația Templului și citează Isa. 56.7, și Ier. 7.11.
3. **Binyan ab mikkatub ehad**, „a construi un tată (ebr. **ab**) dintr-unul”, *regula construirii unui principiu major pornind de la un singur pasaj sau de la o singură expresie particulară*. Principiul era folosit apoi în alte versete sau pasaje în care apar

⁷ I. Pânzaru, *Practici ale interpretării*, 37.

⁸ B.D. Chilton, „Rabbinic Rules of Interpretation”, în S.E. Porter (ed), *Dictionary of Biblical Criticism and Interpretation*, Abingdon, UK (și N.Y): Routledge, 2009, 304-306.

- idei înrudite (familia tatălui), sau în dezvoltarea unor răspunsuri mai generale (ex. Isus, saducheii și problema învierii, rezolvată pe baza revelației date lui Moise, la rugul în flăcări, Exod 3.14-15, cf. Mc. 12.26, Mt. 22.31, Lc. 20.37-38).
4. **Binyan ab mischene kethubim**, „a construi un tată (ebr. **ab**) din două”, adică, *regula construirii unui principiu interpretativ major pornind de la două texte de bază*. În 1 Cor 9.1-9, Pavel arată că apostolii trebuie răsplătiți, și pleacă de la două texte, Deut. 25.4 și Deut. 18.1-8 (de observat că textele sunt din aceeași carte, de la același autor).
 5. **Kelal uperat, uperat kelal**, „general și particular, particular și general”, sau *regula construirii unui principiu interpretativ general pornind de la două texte, unul major și unul secundar*. Această regulă asigură tranziția de la general la particular și invers, în cadrul comentariilor aduse unui text. De exemplu, Deut. 6.4-5, să iubești pe Dumnezeu, și Levitic 19.18, să-l iubești pe aproapele tău, duc la un principiu unic, să-l iubești pe Dumnezeu și pe aproapele tău, iată esența Legii (Marcu 12. 28-34; Matei 22.34-40; de observat că aici cele două texte vin din cărți diferite, dar scrise de același autor; ideea era împărtășită și de diverși rabini, de exemplu, rabbi Akiba formulează o concluzie similară, *Sifra Levitic* 200).
 6. **Kayyose bo bemaqom aher**, „aici e similar cu ce este în alt loc”, a două regulă a similarității, asemănătoare cu regula nr. 2, *gezera sawah*. Deosebirea este că această regulă se aplică și ideilor generale și evenimentelor, istorisirilor, nu numai unor versete specifice care sunt asemănătoare.
 7. **Dabar halamed me inyano**, „cuvânt de învățătură luat în context” (apare la rabbi Akiba în Sifre Deut. 131).

În afară de aceste reguli de construire a principiilor de interpretare, există patru tipuri majore de abordare exegetică a unui text biblic, în comentariile exegetice rabinice: *peșer*, *midraș*, *remez* și *sod*⁹.

Metoda peșer, peșat – simplu. Ea se referă la detectarea înțelesului simplu, literal, direct al autorului, și neste echivalentul exegezei gramatical-istorice. Această metodă detectează ce spune textul ca, mai apoi, să poată aplica principiul extras la situația de față.

Metoda remez – indicație, aluzie. Se referă la faptul că un cuvânt, propoziție sau expresie face aluzie la un adevăr care nu este afirmat pe față, direct, de textul studiat. Înțelesul direct este pus în lumină de analiza de tip *peșat*. Uneori, aluzia sau înțelesul de nivelul al doilea poate fi inclus în sensurile de tip *sensus plenior*, o aluzie sau o învățătură lăsată de Dumnezeu în text chiar fără știința autorilor umani ai respectivului text. Un exemplu de *remez* este cel din Matei 2:14-15, care aplică Osea 11.1 persoanei lui Isus. Înțelesul direct, *peșat*, al lui Osea 11.1 se referă la Israel, la Exod, nu la Mesia, dar aluzia, *remez*, este înțeleasă cu privire la Mesia (D. Stern).

Metoda midraș (deraș - cercetare, explorare). Metoda, des folosită în mediul rabinic, consta în oferirea unei explicații pentru un eveniment sau persoană printr-o aplicație alegorică a unui text biblic profetic. Uneori, ar fi putut trece și drept eisegeză, alteori explicația și aplicația pun în lumină un anumit conținut profetic al textului biblic. Se admite faptul că Scriptura este în sine subiect și material de cugetare, iar prin acest proces Dumnezeu

⁹ D. H. Stern, *The Jewish New Testament Commentary*, Messianic Jewish Resources International, 1992.

revelează gândirii umane voia sa, călăuzind-o pe diverse căi care pornesc de la textul inițial. Un bun exemplu de midraș este Ioan 15.1-10, în care Isus se identifică cu vița cea adevărată, care aduce rod, iar pe ucenici îi aseamănă cu mlădițele care trebuie să stea în vița adevărată și să aducă și ele rod. Trimiterea este la Isaia 5.1-15 pe care Isus îl explică și îl aplică la propria persoană, implicit, cu sensul „Eu sunt adevăratul Israel, care aduce rodul așteptat”. Un alt exemplu este Ioan 1.51, unde Isus, de asemenea, se oferă ca explicație și aplicație a înțeleșului visului lui Iacov din Geneza 28.11-12.

Metoda sod (*sod* – secret), constă în sublinierea unui înțeleș ascuns sau mistic la care se ajunge prin decodificarea textului, prin folosirea valorii numerice a literelor, a unor grafii neobișnuite, a jocului semantic obținut prin transpunerea literelor alăturate, etc. Implică faptul că Dumnezeu vorbește chiar și prin forma și aranjamentul, numărul literelor. Metoda *sod* este folosită de Matei în genealogia sa din Matei 1.1-17, unde oferă o lista strămoșilor lui Isus aranjați pe 3 grupe de câte 14 generații, 14 fiind numărul numelui lui David (DVD, 4+6+4). Cu alte cuvinte, Isus este în mod desăvârșit (x3), divin - chiar, Mesia, fiul lui David.

Prin anagramare, cele patru metode alcătuiesc cuvântul *pardeș*, grădină, adică grădină a gândirii care își are punctul culminant în interpretarea mistică.

Cu excepția *peșerului*, critica modernă ignoră celelalte metode de analiză rabinice, socotindu-le mai degrabă tipuri de *eisegeză* decât tipuri de exegeză. Aceasta este, în mare parte, o reacție împotriva alegorizării excesive practicate de Părinții Bisericii, dar și o re-așezare pe baze mai științifice, a exegezei. Cu toate acestea, nu trebuie uitat că NT rămâne o scriere a primului secol, adesea scrisă și citită – pe timpul acela - conform normelor rabinice, și , de aceea, ele își păstrează relevanța pentru cititorul Bibliei, chiar dacă rămân contextualizate istoric.

Interpretarea Părinților Bisericii

Între primii exegeți creștini, creatori de metodă exegetică, se numără Hippolyt, Clement din Alexandria, Origene (Școala din Alexandria) și, mai târziu, Theodoret, Ioan Gură-de-aur (Școala din Antiohia). Origene vedea trei niveluri posibile ale sensului unui text biblic: un sens literal, unul moral și unul spiritual, și, în general, ca și mulți alți părinți ai Bisericii, el favoriza interpretarea alegorică a pasajelor biblice (de exemplu, texte privitoare la Israel erau considerate ca un mesaj alegoric pentru Biserică, etc.), în detrimentul sensului lor literal. Într-un fel, acest tip de exegeză este practicat și de apostoli, de exemplu alegoria lui Pavel despre Agar-Ismael și Sara-Isaac, pe deoparte, și evrei și creștini, pe de cealaltă parte, în Galateni 4:21-31. La fel este, până la un punct, și explicarea subordonării preoției lui Levi față de preoția lui Melchisedec, din Evrei 7:1-25.¹⁰

¹⁰ R Longenecker, *Biblical Exegesis in the Apostolic Period* (Grand Rapids / Vancouver: Eerdmans / Regent College, 1999), cf. recenzia lui Andreas J. Kostenberger, 'Biblical Exegesis in the Apostolic Period', *Journal of the Evangelical Theological Society*, Mar 2000; de asemeni, P. Enns, 'Apostolic Hermeneutics and an Evangelical Doctrine of Scripture: Moving beyond a Modernist Impasse', *Westminster Theological Journal*, 2003. Desigur, se poate pune și problema în ce măsură astfel de abordări exegetice clasice sunt superioare sau inferioare celor moderne, vezi și D. C. Steinmetz, 'The Superiority of Pre-Critical Exegesis', *Theology Today*, 1980, 37/1, 27-38.

Prin contrast, Școala de la Antiohia a subliniat nevoia unei analize gramaticale și istorice a textului. Unii dintre reprezentanții ei, de exemplu Teodor din Mopsuestia (429), au mers în extremă până la respingerea oricărui înțeles alegoric.¹¹

Interpretarea medievală

După căderea Romei (476), interpretarea Scripturii a intrat într-o perioadă de decădere. În această perioadă, regulile de interpretare au intrat în penumbră și a apărut o luptă pentru *autoritatea* de a interpreta Biblia. Astfel, dreptul de interpretare a fost arogat abuziv de episcopul Romei, accesul la manuscrise a fost restrâns în cadrul mănăstirilor după cum s-a redus, de altfel, și alfabetismul. În timp s-a instituit și primatul Părinților Bisericii în interpretare, autoritatea lor devenind excesiv de dominantă și reducând interpretarea la o repetare a comentariilor Părinților sau la o conformare cu tradiția acestora. Bisericele răsăritean-ortodoxe folosesc și astăzi, într-un grad mare, această abordare. Într-o asemenea perspectivă, interpreții Scripturii își văd eforturile reduse la o trecere în revistă a părerilor Părinților și la o evaluare a lor, în stilul vechi rabinic, care comenta părerile diverșilor învățați vizavi de un text biblic.

Pe lângă metoda alegorică folosită în mod intens de Părinții Bisericii (între teologii medievali, un reprezentant de seamă ar fi Bernard de Clairvaux), metodele scolasticismului medieval au inclus și metoda deductivă raportată, bineînțeles, nu atât la Biblie cât la comentariile Părinților sau la adevărurile filosofice ale antichității (cf. Toma d'Aquino), și abordările mistice (bazate pe o relație directă, prin viziuni, cu Divinitatea, nu pe studiul biblic).

Exegeza medievală este adesea descrisă prin modelul carului roman de curse, *quadriga*, tras de patru cai în linie, și încerca să analizeze textul biblic din patru perspective: a) înțelesul literal; b) înțelesul spiritual cu trei subcategorii: b1) înțelesul alegoric; b2) înțelesul tropologic (moral); b3) înțelesul anagogic (ceresc, viitor).¹² Toma d'Aquino a folosit în mod extensiv această metodă, arătând că cele patru înțelesuri sunt asigurate de coordonarea divină care a inspirat totul și a asigurat existența unei legături între sensuri.

coordonat

Conform lui D'Aquino, sensul literal coordonează înțelesurile metaforice, iar polisemantismul (pluralitatea interpretărilor) nu este arbitrar, ci este de intenția inițială divină, eternă.¹³

¹¹ *The New Catholic Dictionary*.

¹² Nicholas of Lyra (c. 1270-1340), un teolog care l-a influențat mult și pe Luther, descrie metoda *quadriga* în următorul catren: Litera arată ce-a făcut Dumnezeu și ce-au făcut părinții; Alegoria ne indică taina în care se ascunde credința; Înțelesul moral dă regulile pentru toți sfinții, iar prin anagogie vedem cum ni se va sfârși și nouă lupta.

¹³ Augustine, *Summa Theologica*, I.1.10.

Interpretarea în timpul reformei

Cu toate că modelul hermeneutic al cadrigei pare destul de bine întemeiat, el lăsa un spațiu mare deschis speculațiilor, prin care anumite intenții divine percepute din „cartea naturii” erau regăsite în textul biblic, fără o relație reală cu contextul mesajului scris (*eisegeză*). Reacția față de o astfel de exegeză a apărut în timpul reformei și a luat diverse forme de exegeză literală radicală.

Reformatorii au contestat supremația interpretărilor alegorice speculative și au propus alte modele hermeneutice, bazate pe identificarea sensului literal și istoric. Astfel Luther, Melancton, Calvin și Zwingli au contribuit într-un mod decisiv la reorientarea interpretării biblice.

Luther, deși a rămas sub influența Părinților Bisericii, mai ales a lui Augustin, a subliniat importanța contextului istoric în interpretare și a renunțat la abordările alegorice fără a renunța însă la ideea aplicațiilor multiple ale unui text (de exemplu, în comentariile sale asupra psalmilor el distinge opt sensuri ale VT: sensul istoric – al „literei care ucide”, *litera occidens*, și sensul spiritual al „spiritului care dă viață”, *spiritus vivificans*, fiecare cu câte patru sub-sensuri, conform modelului quadrigei).¹⁴

Melancton a urmat modelul interpretării lui Luther, apărând și el unitatea de interpretare a V și NT (consideră NT superior față de VT), în virtutea autorului divin unic. În comun cu Zwingli, și el acordă un rol însemnat rațiunii omenești.

Una din contribuțiile cele mai însemnate vine însă din partea lui Calvin care, deși dovedește o bună cunoaștere a literaturii patristice (cf. *Institutele religiei creștine*), se debarasează de abordările alegorice și folosește argumente bazate pe o interpretare literală, istorică și rațională a Scripturii. Gândirea sa plătește totuși, și ea, un tribut important exegezei medievale, deoarece pierde parțial perspectiva dezvoltării istorice a teologiei în VT și NT și consideră că se poate găsi o teologie dogmatică (sistematică) bine dezvoltată, completă, în scrierile apostolilor.

Interpretarea modernă

Studiul exegezei moderne ar trebui, probabil, să îl menționeze mai întâi pe E. Husserl (1859-1938), filosof german cunoscut și ca părinte al fenomenologiei. Husserl a afirmat existența subiectivității în descrierea unui fenomen, idee care va influența înțelegerea interpretării. F. Schleiermacher a preluat teoria lui Husserl și a dezvoltat o teorie generală a interpretării, bazată pe dialogul virtual dintre autor-cititor („conversație semnificativă”), desfășurat prin studiu gramatical și prin corespondență psihologică, în urma căreia se receptează „intenția auctorială”, adică mesajul intenționat de autor. Dorința de explorare a psihologiei autorului reflectă, de fapt, un demers de contextualizare primară a mesajului acestuia.

H. G. Gadamer, un admirator al lui M. Heidegger, a deschis, apoi, unul din cele mai influente discursuri asupra hermeneuticii (hermeneutica filosofică). Reevaluând relația dintre artă, limbaj și istorie, el a subliniat relativitatea limbajului și a istoriei în crearea de texte. De exemplu, autorul nu are control perfect asupra semnificației textului său (contra Schleiermacher), iar istoricul este condiționat cultural în evaluarea situațiilor pe care le descrie.

¹⁴ A. McGrath, *Christian Theology: an Introduction* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2011, 5th ed. (1996)), 131-132.

Jurgen Habermas a contestat însă caracterul extins al acestei relativități, argumentând că în comunicare există și elemente care transcend cultura, tot prin limbaj și psihologie, astfel încât sensul intenționat de autor se poate transmite și se poate distinge în generațiile și civilizațiile următoare.

Importanța hermeticii filosofice pentru exegeza și hermeneutica biblică a fost subliniată cu insistență de autori recunoscuți cum sunt A. Thiselton și P. Ricoeur.

Într-una din cărțile de referință asupra hermenuticii, W.C. Kaiser subliniază că în mod special, trei autori au fost extrem de influenți pentru interpretarea textului biblic în teologia modernă, anume H.G. Gadamer, P. Ricoeur și E.D. Hirsch¹⁵. Într-o scurtă trecere în revistă a acestor autori, Kaiser arată că Gadamer (*Truth and Method*)¹⁶ este remarcabil pentru acceptarea ca inevitabilă a pre-concepției față de înțelegerea unui text (germ. Vorurteil), și de aici a prejudiciului adus sensului (preînțelegerea care vine din cititor, iar textul ca atare este nederminat în sensul său). Înțelegerea unui text este un fenomen activ, creativ, nu pasiv, reproductiv, și trece de sensul inițial al textului. În fapt, are loc o „fuzionare de orizonturi” (germ. Horizontverschmellzung), o sinteză între înțelegerea autorului și cea a cititorului, care rezultă într-o a treia „citire”. În mod fundamental, înțelesu „pur” intenționat de autor este de nerecuperat, fiind legat de trecut în mod ireversibil, și nereflectat în prezent.

În ce-l privește pe P. Ricoeur (*Interpretation theory*)¹⁷, acesta, așa cum subliniază Kaiser, a contestat cu succes caracterul de „simple consemnări” ale scrierilor de orice fel, deoarece scrisul în sine este un proces transformator față de situația și înțelesurile inițiale. De exemplu, textul devine independent din punct de vedere semantic de intenția autorului său. El poate comunica ceva de sine stătător, nu neapărat sensul intenționat de autor. Parțial, asta se reflectă și în faptul că genurile literare, ca atare, au un cod al lor, de interpretare literară, uneori dependent de tipul de cultură în care au fost scrise. De asemenea, fiecare auditoriu succesiv va putea citi acum propria sa situație în acel text. Noile „citiri” nu trebuie să fie în expresă și totală contradicție cu înțelegerea primilor cititori, dar pot fi diferite, mai bogate sau mai sărace. Sensurile noi ale textului sunt parțial eliberate din limitele situației originale, deschizând, o nouă lume a semnificațiilor.

Într-un al treilea rând, E.D. Hirsch, un profesor de la Universitatea Virginia, influențat de Emilio Betti, un expert în interpretarea textelor și sistemelor juridice, a îndrăznit să afirme că înțelesul unei opere literare este determinat, totuși, de intenția autorului¹⁸. Printre altele, el subliniază că există un înțeles verbal și că acesta poate fi transmis de autor printr-o secvență lingvistică de semne dedicate. Acest înțeles auctorial, recuperabil până într-o anumită limită, furnizează singura normă validă în procesul de confirmare a unei interpretări date, a unui cititor ulterior. Conform acestei abordări, obiectivul exegezei, ca prim pas al hermeneuticii, este acela de a face clar acest înțeles verbal al textului. Semnificația unui text sau mesaj este, prin contrast un concept mai nuanțat și caracterizează relația dintre înțeles și cititor. În vreme ce înțelesul verbal caracterizează autorul și intenția sa inițială, semnificație este caracteristică noii situații a cititorului modern. Hirsch afirmă că sensul unui text nu se poate

¹⁵ M. Silva, W. C. Kaiser, Jr, *Introducere în hermeneutică, În căutarea înțelesului*, trad. E. Conțac, Cluj-Napoca: Logos, 2006. Cf. S. M. Schneiders, “From Exegesis to Hermeneutics: The Problems of Contemporary Meaning in Scripture”, *Horizons* 8 (1981):23-39.

¹⁶ Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method: Elements of Philosophical Hermeneutics*, trad. eng. (New York: Seabury, 1975; retipărită de Crossroad, 1982)

¹⁷ Paul Ricoeur, *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*, eng. trad. (Fort Worth, TX: Texas Christian University Press, 1976).

¹⁸ E.D. Hirsch, Jr., *Validity in Interpretation* (New Haven: Yale University Press, 1967), tratează teoria lui Gadamer despre interpretare, în appendix 2, pp. 245-64.

schimba dar semnificația sa se schimbă, și trebuie să se schimbe, în funcție de contextul cititorului.

Interpretarea biblică

Unii teologi definesc exegeza biblică în mod mai larg, ca pe un studiu sistematic în vederea descoperirii înțelesului intenționat de autor (sensul literal) într-un pasaj din Biblie, prin pași specifici de interogare a mesajului unui text, studiul culminând cu aplicarea mesajului în lumea contemporană, conform normelor hermeneuticii.¹⁹ O astfel de definiție unește, astfel, studiul exegetic cu cel hermeneutic, într-un singur demers de înțelegere și aplicare a Scripturii. Dacă se dorește distingerea celor două abordări, s-ar putea spune că exegeza se ocupă mai ales cu precizarea sensului literal al textului, de fapt cu recuperarea mesajului intenționat de autor față de destinatarul său primar. Acest mesaj include cu siguranță sensul literal al textului, dar este posibil să includă și un sens figurat.

Sensul literal al unui text biblic, adică sensul intenționat de autor, este o categorie care are nevoie de clarificări suplimentare. De exemplu, el este sensul intenționat imediat de autor, nu cel atribuit, să zicem, după o vreme îndepărtată față de momentul scrierii textului. El trebuie să fie, într-adevăr, intenționat de autor, și nu doar permis de text, în mod virtual, la momentul scrierii textului, nici o oarecare variantă de interpretare validă (anti-tipică) a textului de bază (arhetip, paradigmă de bază). Accesul la acest sens se face prin evaluarea limbajului și stilului autorului, prin evaluarea afirmațiilor directe și a celor indirecte (metafore, alegorice, etc.) și prin contextualizarea mesajului, printr-o discuție care să diferențieze între sensul intenționat de autor și cel permis conjectural, de text, de alte sensuri derivate logic din text.²⁰ Din acest punct de vedere, exegeza poate fi percepută ca o recuperare aproape „arheologică” a sensului primar, intenționat de autor, al textului.

Acest sens „exegetic” ar putea include, din cele patru sensuri amintite de Kaiser pe primele trei: sensul ca referent, sensul ca înțeles, sensul ca intenție auctorială (cel de al patrulea sens al unui înțeles, ar fi sensul ca semnificație, dar acesta ar fi studiat mai ales în cadrul abordărilor hermeneutice propriu-zise).

Sensul ca referent (despre ce este vorba, care este obiectul mesajului)

În astfel de cazuri, ceea ce lipsește, în general, este sensul global al celor spuse – adică, referentul. Referentul este obiectul, evenimentul, sau procesul din lumea noastră spre care este direcționat un cuvânt sau o întreagă expresie. (cf. Fapte, 8.34, unde cititorul etiopian al pasajului din Isaia 53 îl întreabă pe Filip: “Spune-mi, te rog, despre cine vorbește proorocul aici, despre sine sau despre altcineva?”). Sensul ca înțeles precizează ce se spune în mod specific despre referent²¹, și este un sens major, extrem de important de stabilit odată ce s-a identificat *referentul* textului. În al treilea rând, sensul ca intenție se preocupă de *adevărul* intenționat de autor și exprimat prin modul de asociere a cuvintelor individuale, a expresiilor, și a propozițiilor, care sunt adunate într-o operă literară și construiesc împreună un anumit sens (uneori ultimele două distincții nu sunt foarte ușor de deosebit, ci se

¹⁹ L. E. Keck și G. M. Tucker "Exegesis", *Interpreter's Dictionary of the Bible*; G. Carver, Jr., "A Working Model for Teaching Exegesis", in *Interpreting God's Word Today* (Anderson: Warner Press, 1982).

²⁰ A.J. Maas, „Biblical Exegesis”, *The Catholic Encyclopedia*.

²¹ Pentru distincția între sens ca referent și ca înțeles, vezi și M. Silva, *Biblical Words and Their Meaning: An Introduction to Lexical Semantics*, (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1983), 102-8.

suprapun; cercetarea sensului ca intenție acționează ca un filtru pentru selectarea sensului cel mai probabil, atunci când un text ca atare ar permite mai multe înțelesuri). În asociere cu aceste precizări, trebuie amintită și intenția divină, care poate fi aceeași cu intenția autorului uman, sau diferită (cf. 1 Corinteni 2:6-16)²².

Așa cum s-a spus însă explorarea înțelesurilor multiple ale unui text²³ și selectarea interpretărilor sale valide pentru lumea contemporană ține mai mult de domeniul hermeneuticii. Relația dintre exegeză și hermeneutică este una de la particular la general, de la perspectivă focalizată limitat, pe autor, la una focalizată pe interpretări diverse, în funcție de cititori diferiți, aflați în contexte diferite.

Din această perspectivă, nivelurile la care se lucrează pentru determinarea înțelesului teologic al unui text biblic sunt următoarele:

1. exegeza: studiul care duce la stabilirea mesajului unui autor, dat printr-un text, către destinatarul său primar.

2. hermeneutica: studiul care conduce la înțelegerea semnificației unui text biblic în prezent.

3. teologie biblică: studiul centrat pe înțelegerea teologiei unui autor biblic anume, a gândirii sale de ansamblu, așa cum apare în scrierile sale.

4. teologie sistematică: studiul preocupat cu înțelegera mesajului global, pe teme, al Bibliei în întregul ei (VT și NT)

Unor astfel de definiții li s-ar putea imputa un anumit caracter exagerat de raționalist. Conform unei alte abordări, exegeza ar putea fi definită ca studiul îndreptat spre înțelegerea sensului primar al unui text, adică spre stabilirea mesajului trimis de autor destinatarului primar, realizat prin metoda analizei istorice-gramaticale a textului și prin considerarea istoriei de interpretare a textului dat în Biserică. În felul acesta, s-ar putea ține seama și de contribuția lungului șir de exegeți remarcabili din timpul părinților Bisericii, până astăzi. În același timp, însă, s-ar putea argumenta că aceste contribuții sunt oricum luate în considerare prin metodele de contextualizare istorică și culturală a textului (studierea lor ar fi și un exercițiu de istorie a hermeneuticii).

Abordări răsăritean-ortodoxe ale interpretării

În cadrul ortodoxiei răsăritene viziunea despre exegeză este, de așteptat, dictată de viziunea despre Scriptură. Astfel, se subliniază că există un „dialog viu al Bisericii cu Hristos, care se poartă în mod principal prin Sfânta Scriptură și prin Sfânta Tradiție”²⁴. Exegeza de pe aceste poziții privește, în consecință, la receptarea înțelesurilor Scripturii în și conform tradiției

²² Vezi, Walter C. Kaiser, Jr., “A Neglected Text in Bibliology Discussions: 1 Corinthians 2:6-16”, *WJT* 43 (1980-81): 301-19.

²³ Unii autori discută chiar de existența unor sensuri literale multiple dar, deși teoretic este posibil, există căi de a anula multiplicitatea prin considerarea folosirii figurilor de stil. Deși discuția este mai complexă, se poate aminti teoria nuanțată a lui Origen conform căreia Biblia are un sens literar evident (trupul textului), un sens literar implicit (sufletul textului) și un sens literar fundamental (spiritul textului; cf. Origen, *De princ.* iv, xi; Vincenzi, "In S. Gregorii Nysseni et Origenis scripta et doctrinam nova recensio", Rome, 1864, vol. II, cc. xxv-xxix).

²⁴ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. a II-a, București: EIBMBOR, 39, 21.

răsăritean-ortodoxe: Biblia reprezintă baza, Părinții Bisericii asigură dezvoltarea, iar teologii ortodocși contemporani aduc precizările, confirmă detaliile și sensul Cuvântului divin²⁵.

Se recunoaște, astfel, existența unui sens literal (al cărui studiu însă nu aduce foarte mult folos), a unui sens duhovnicesc, care este sensul adâncit și aplicat de Biserică, precum și a unui sens tipologic. În cursul procesului exegetic se folosesc mai multe principii:

- a. Principiul hristologic
- b. Principiul bisericesc
- c. Principiul doctrinar
- d. Principiul liturgic
- e. Principiul ascetic-duhovnicesc
- g. Principiul tradiției.

De aceea studiul, exegeza și teologia biblică și noutestamentară vor fi în același timp legate de Liturghie și Euharistie, de dogmatică și spiritualitate, de științe și de harismele Duhului Sfânt, într-o fuziune perihoretică.

În acest fel, citirea Scripturii este situată de Părintele Stăniloae pe linia contemplației, în continuitatea celei mai bune tradiții patristice despre „theoria” biblică. Fiind vorba de viața personală duhovnicească a celui ce citește Sfânta Scriptură, rezultă că și exegeza Scripturii are un caracter personalist. Este important să reținem și să valorificăm această poziție profund patristică și bisericească deoarece ea ne ferește de a cădea în ispita exegezei științifice profesată de școlile exegetice moderne din Biserica Catolică și din cele protestante. Părintele Stăniloae, deși cunoștea aceste școli exegetice, „a rămas tot timpul critic față de aceste metode și școli și a dezvoltat față de acestea o atitudine polemică mai mult sau mai puțin deschisă”²⁶. Scopul principal al exegezei este prin urmare acela de a-l aduce atât pe tâlcuitor, cât și pe cei care beneficiază de tâlcuirea lui într-o relație mai intimă cu Dumnezeu. „Prin revelația supranaturală, Dumnezeu face să se ivească în conștiința celui credincios într-un fel direct cuvinte de ale Sale, sau cuvinte care pun în evidență Persoana Lui, nu lucrând prin natură, ci printr-o vorbire și acțiune care fac mai clară prezența Persoanei Lui în conducerea acestuia spre unirea cu Ea, ca ținta lui finală. Prin aceasta Dumnezeu intră în comuniune directă și evidentă cu cel credincios”²⁷. Din acest ultim citat putem vedea că rolul exegezei este tocmai acela de a ajuta conștiința celui credincios să intre într-o legătură vie cu Dumnezeu prin intermediul Scripturii.

Dacă viața duhovnicească este înțeleasă ca un urcuș neincetat al omului către Dumnezeu, atunci adevărata tâlcuire a Scripturii va face ca întregul ei conținut să fie „cunoscut, aplicat și trăit într-o tot mai mare adâncime și intensitate, pentru că Insuși cuvântul Revelației, care este Hristos cel necuprins, Se vrea cunoscut și însușit tot mai mult și iubit tot mai intens”²⁸.

Sfântul Simeon Noul Teolog este citat că subliniază și el nevoia de credință și taine, pe lângă studiu, pentru a înțelege cuvântul divin „Căci dacă ni s-ar da cunoștința adevăratei

²⁵ M. Bielawski, *Părintele Dumitru Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, trad. I.I. Ică jr, Deisis: 1998, 112.

²⁶ Bielawski, *op. cit.*, 114.

²⁷ Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. cit., 39.

²⁸ Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. cit., 43.

înțelepciuni și știința lui Dumnezeu prin scrieri și învățături, ce trebuință ar mai fi de credință sau de dumnezeiescul Botez și de Sfintele Taine?”²⁹

Sfantul Diadoh al Foticeii scrie: „Cunoștința leagă pe om de Dumnezeu prin experiență, dar nu indeamnă sufletul să cuvanteze despre lucruri”, iar „înțelepciunea o aduce meditarea fără slavă deșartă a cuvintelor Duhului (ale Scripturii) și mai ales harul lui Dumnezeu care o dă”.³⁰ Tot el spune că „nimic nu e mai sărac decât cugetul care, stand afară de Dumnezeu, filosofează despre cele ale lui Dumnezeu”³¹

Conform unei astfel de abordări teologia academică, științifică, are nevoie de complementul experienței ascetice și duhovnicești așa încât metodele exegetice apusene care „au împins uneori cercetarea biblică pe fâgașe netradiționale”, să nu ajungă să o transforme într-un „arid șantier lingvistico-istoric”.

Hermeneutica – sau exegeza, ar fi constituit subiectul studiilor Părinților, chiar din secolul al doilea, de exemplu în Cheia lui Meliton de Sardes († 170 d.H.), unde apar lista și explicarea celor mai obișnuiți termeni biblici.

Din punct de vedere răsăritean-ortodox, hermeneutica biblică reprezintă partea teoretică care se ocupă cu stabilirea regulilor ce trebuie urmate pentru interpretarea corectă a Noului Testament. Mai nou ea a fost împărțită în trei secțiuni care, în limbaj tehnic specific, sunt numite:

- *noematica*, studiază problema sensurilor Sfintei Scripturi;
- *heuristică*, își propune identificarea sensurilor în textele biblice;
- *proforistica*, aplicarea celui mai potrivit sens în situația pasajelor dificile.

²⁹ Sfantul Simeon, Noul Teolog, *Traites theologique et ethiques*, I, in SC 122, *Traite I ethique*, p. 123. Și in trad. rom. a diac. Ioan I. Ică Jr, in: Sfantul Simeon, Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice*, vol. I, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, 135-136.

³⁰ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească*, împărțit în 100 de capete, c. 9, FR 1 (ed. a IV-a), trad., introd. și note de D. Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993, 416-417.

³¹ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, 415-416.

Definirea hermeneuticii

Înțelegerea unui mesaj se petrece conform unor reguli care adesea trec neobservate. De exemplu, cineva poate spune cuiva „sunt sătul până peste cap de situația asta și de-acum îmi iau inima în dinți și îi voi spune verde în față ce cred” și cei mai mulți dintre noi înțelegem bine despre ce este vorba. Știm bine valoarea fiecărui cuvânt, a fiecărei expresii, și putem interpreta corect mesajul transmis prin această frază. Nuanțele cuvintelor sunt destul de fine însă: nu am putea face înlocuiri cu sinonime generale, de exemplu, deoarece sensul comunicării se poate schimba foarte ușor. Astfel, dacă am spune în loc de „sătul” – „satisfăcut”, în loc de „peste cap” – „peste craniu”, în loc de „în dinți” – „în gură” și în loc de „verde” – „proaspăt”, „direct” am obține un mesaj hazliu și neclar: „sunt satisfăcut până peste craniu de situația asta și de-acum îmi iau inima în gură și îi voi spune proaspăt în față ce cred”.

De ce apare un astfel de efect producător de nonsens? Pentru că au fost neglijate expresiile consacrate, sintagmele care au formă fixă și înțeles propriu, acceptat și cunoscut de toți vorbitorii comunității, și au fost modificate cu termeni apropiați, dar care nu mai fac parte din formule general recunoscute³². Atunci când s-a ieșit din cadrul convențiilor lingvistice recunoscute, textul și-a schimbat înțelesul! La o primă analiză s-ar putea reconstitui ideea de nemulțumire, de revoltă, pe care prima formulare o transmitea. Pe de altă parte, noul text ar putea să transmită și ideea de satisfacție, de mulțumire. Neclaritatea asupra comunicării pare să se aștearnă în mod definitiv.

Delimitări și definiție

Sfera semantică a hermeneuticii include câțiva termeni asociați, până la un punct chiar sinonimi, cum ar fi termenii tehnici exegeză, interpretare, analiză, și cei comuni cum sunt explicație, elucidare, înțelegere, aplicare. Termenul *hermeneutică* (variante în limba română: ermineutică, erminie; gr. ἑρμηνευτής, interpret, secretar; ἑρμηνεία: interpretare, explicație), după cum indică și etimologia, se referă tot la înțelegerea prin explicații și analiză a unui mesaj (discurs scris sau vorbit). Pentru unii autori, cum ar fi C.F. Evans, exegeză și hermeneutică (împreună cu termenul „interpretare”) nu înseamnă decât unul și același lucru.³³ Totuși, studiile mai recente tind să folosească conceptul de hermeneutică în sens specializat, aplicat la elucidarea înțelesului pe care îl are un text pentru cititorul contemporan.³⁴ Referitor la termenul **interpretare** (lat. *interpretari*) acesta înseamnă, de asemenea, a explica, a traduce sau a înțelege, dar conținutul său tinde să fie unul general, care include în aria sa semantică atât hermeneutica cât și exegeza.

Etimologic, cuvântul *exegeză* (cf. gr. ἐξήγησμαι) vine de la două cuvinte grecești, *ex* - care înseamnă afară, și *ago* - care înseamnă a conduce. Practic, termenul indică procesul de

³² Presupun că exemplul acesta, ar putea ajunge relativ repede depășit și neinteligibil cititorului, odată cu modificarea culturii populare, a expresiilor în uz, odată cu progresul limbii române.

³³ C.F. Evans, *Is 'Holy Scripture' Christian?* (London: SCM, 1971), 33.

³⁴ A. Thiselton, *The Two Horizons. New Testament Hermeneutics and Philosophical Description* (London: Paternoster, 1980), 10-12.

conducere a înțelesului unui text dinlăuntrul său în afară sa, spre cititor, adică procesul de explicare. Termenii derivați au căpătat înțelesuri specifice, tehnice, cum ar fi *epexegeza* – explicarea unui text, și *eisegeza* – citirea (cel mai probabil, forțată), a unei idei într-un text dat (*eisegeza* are, astfel, un înțeles negativ, de trădare a înțelesului original al textului, fiind opusul exegezei). În mod tradițional, exegeza reprezintă încercarea de a explica un text în contextul său și de a formula acele reguli și metode de interpretare care ne dau acces la înțelesul original al autorului, la percepția destinatarului primar.

Pe ansamblu, astfel, s-au putut evidenția următoarele distincții între exegeză, interpretare, hermeneutică:³⁵

1. Interpretarea este un termen care se folosește într-un mod mai puțin tehnic, mai general decât hermeneutica și exegeza. Obiectul unei acțiuni de interpretare poate fi variat, adică se poate face interpretarea unui text, a unui discurs, a gesturilor, a unui obiect artistic (sculptură, pictură, grafică, muzică), etc. În comparație cu interpretarea, obiectul exegezei și al hermeneuticii tinde să fie reprezentat mai ales de texte. S-ar putea spune, la modul general, că interpretarea include exegeza și hermeneutica.
2. Hermeneutica reprezintă filosofia sau ghidul de realizare și integrare a înțelesului unui text în înțelegerea cititorului contemporan. Analiza hermeneutică include, astfel, analiza exegetică, și merge dincolo de aceasta. Hermeneutica este interesată în general de natura procesului interpretativ și de condițiile cărora trebuie să se supună înțelegerea de bază a unui text, precum și aplicațiile sale. Astfel, ea se ocupă de înțelesul unui text vizavi de corectitudinea tehnicilor exegetice și a presupuzițiilor culturale referitoare la conturarea și aplicarea acestui înțeles.
3. Exegeza se preocupă cu interpretarea directă, nemijlocită a textului, luat în contextul său. Concluzia procesului de exegeză se formulează în termenii „Acest pasaj se înțelege (era înțeles) așa și așa.”

R.T. France descrie exegeza, și anume exegeza gramatical-istorică, drept o „descoperire a ceea ce a intenționat cu adevărat autorul”, care implică în gradul cel mai deplin folosirea datelor lingvistice, literare, istorice, arheologice, și altor informații conexe, relevante pentru mediul în care a scris autorul.³⁶

În altă parte (citată de Marshall 1979:252) France consideră că exegeza este „descoperirea a ceea ce textul înseamnă în sine însuși, adică intenția originală a scriitorului, și înțelesul pe care pasajul l-ar fi avut pentru cititorul inițial.”

S-ar putea spune, în concluzie, că exegeza reprezintă un studiu îndreptat spre înțelegerea sensului primar al unui text, adică spre stabilirea mesajului trimis de autor destinatarului primar.³⁷ Din punct de vedere creștin, exegeza poate fi înțelească și ca știința și arta de a preciza sensul Scripturii Sfinte.³⁸ Metoda folosită cu precădere în exegeza biblică

³⁵ S. E. Porter, *Handbook to Exegesis of the New Testament* (Leiden: Brill, 1997), 3-6.

³⁶ R.T. France, „Inerrancy and New Testament Exegesis”, *Themelios* 1.1 (Autumn 1975): 12-18.

³⁷ Sensul primar al textului în contextul său inițial este fundamental pentru înțelegerea sa de mai târziu, în alte contexte.

³⁸ Exegesis, în *The New Catholic Dictionary*. Exegeza se folosește de regulile hermeneuticii (*hermeneuo* – a interpreta) care înseamnă, potrivit aceluiași dicționar, arta și știința de a interpreta Sfânta Scriptură, de a explora sensurile ei.

contemporană este analiza istorică-gramaticală a textului, adică discutarea sensului așa cum reiese el din gramatica limbii folosite (morfologie, sintaxa) și din evaluarea contextului istoric și cultural.³⁹

Dacă se pune problema metodei, în cazul textelor biblice, ar trebui făcute însă câteva precizări. O bună abordare a textului în vederea recuperării și accesării înțelesului său de bază nu se poate baza doar pe metoda istorico-gramaticală, aceasta fiind în mare o reacție reformată la exegeza de tip scolastic a romano-catolicismului. Ea dă asigurarea unei ancorări mai puternice în istorie și în regulile de bază ale comunicării, ale psihologiei și ale limbajului, dar nu poate asigura pe deplin receptarea înțelesului unui text biblic. De aceea, trebuie luate în considerare și alte cerințe, cum ar fi cercetarea și evaluarea înțelesului în contextul comentariilor creștine istorice asupra Scripturii (Părinții Bisericii, diverse tradiții, comentatori contemporani confirmați ca oameni ai lui Dumnezeu în comunitățile lor), cercetarea înțelesului pasajelor biblice într-o stare de închinare personală pentru a beneficia de lumina Duhului Sfânt și de scopul Scripturii, acela de a media prezența lui Dumnezeu în viața credinciosului și de a motiva, echipa, pe creștin în vederea trăirii unei vieți frumoase, sfinte, bogate în rezultate binecuvântate.

Întrebarea fundamentală a exegezei rămâne, în final, aceasta: care este mesajul pe care autorul a dorit să îl comunice destinatarului său primar?

Întrebarea fundamentală a hermeneuticii este, prin comparație, care este mesajul textului pentru cititorul de astăzi.

Cu alte cuvinte, exegeza este primul pas al analizei și interpretării unui text biblic, în timp ce hermeneutica reprezintă cel de al doilea pas, final. Hermeneutica se bazează pe analiza exegetică și nu poate face abstracție de ea, se încadrează în limitele rezultatelor generale. O interpretare contemporană sălbatic diferită de înțelegerea inițială a textului ar trebui să fie extrem de curioasă, de surprinzătoare, neobișnuită și, de aceea, foarte improbabilă.

Exemple de exegeză pe texte laice:

Ce vrea autorul să spună cititorului său primar?

1. Titlu de ziar:

Campus școlar privat de șapte milioane de euro, construit în Pantelimon.⁴⁰

Discutați sensurile cuvântului „privat”.

2. Extras dintr-un interviu:

Text : „Omul vechi rămâne în noi până la ultima suflare.” (Ștefan Bastovoi).

Discutați sensurile expresiei „ultima suflare”.

³⁹ Aparte de metoda analizei istorice-gramaticale a unui text există și alte metode de interpretare: alegorizări, spiritualizări, abordări canonice, sociologice, antropologice, psihologice, feministe, fundamentaliste, de tip teologia eliberării sociale, etc.

⁴⁰ Titlu în *Capital Online*, luni, 18 iunie, 2007.

Context :

Părinte, nu ați încercat nici o clipă să vă ascundeți trecutul tumultos. Să se datoreze asta faptului că nu v-ați desprins total de „omul vechi” care ați fost? Omul care ați fost pînă la călugărire a rămas adormit undeva în străfundurile sufletului și ale conștiinței Sfinției Voastre, așteptînd prilejul deșteptării, ori a „murit” odată cu tunderea în monahism?

Ceva a murit, ceva a mai rămas. Altfel nici nu se poate, cititi Patericurile, așa e monahismul. Sigur că omul vechi rămîne în noi pînă la ultima suflare așteptînd, după cum zici, prilej să se trezească. Dar trebuie să găsim limbă comună și cu el, cu omul acesta vechi din noi, să-l mai certăm, să-l mai punem la treabă. Prostii a făcut destule, ajunge!, acum să mai facă și ceva bun, măcar cât poate. În ce privește trecutul, ce am eu a ascunde? Om ca toți oamenii, trecut ca tot trecutul. Nici nu mă laud, nici nu mă rușinez. Eu trăiesc cu convingerea că trecutul nu există. Hristos a venit și a pus capăt trecutului. Și eu mă rog Lui ca fiecare clipă a vieții mele să fie un nou început, o nouă naștere și să nu mai socotească niciodată trecutul meu, pentru că trecutul întotdeauna e un hău plin de mizerie și de tristețe, pentru că trecutul este moarte. Veșnicia nu are trecut.⁴¹

Participanții la procesul exegetic sunt multipli: autorul, cititorul, textul, contextul. Accentul pus pe fiecare din ei, la rând și specific, a condus la mai multe tipuri de definire a exegezei.

Poythress, interpretare, 39.

Greșeala Părinților Bisericii: metode externe aplicate textului biblic. Acesta are înțelesul său propriu...

Interpretarea unui text și înțelegerea intenției originale a autorului depinde mult de cuvintele alese, de ordinea lor în propoziție, de înțelesul lor convențional. Atunci când este vorba de un text biblic vechi de 2000 de ani, sau chiar mai vechi, aceste caracteristici trebuie studiate cu și mai mare atenție. E. D. Hirsch afirmă că orice text are un înțeles verbal, gramatical, hotărât de succesiunea cuvintelor și de semnele grafice lingvistice, de conceptualizarea și practica lingvistică a timpului.

Hermeneutica este un proces, dar și o filosofie cu regulile ei, prin care se descriu metodele de înțelegere a mesajului unui text. În mod specific, în cursul acesta se pune accentul pe înțelegerea textului de către cititorul contemporan – și, anume, pe o înțelegere finală a acestui text, care funcționează ca bază pentru acțiunea iminentă (astfel, se are în vedere înțelegerea finală care motivează și fundamentează aplicația, acțiunea demarată în urma unui perceperii unui mesaj).

Termenul „interpretare” este înțeles uneori negativ, în limba română. Adesea, prin interpretare se înțelege o forțare subiectivă a înțelesului unei comunicări: „Ai interpretat corect... sau: „Este interpretarea ta”... sau: „Nu m-ai înțeles... trebuie să interpretezi corect ce am spus.”

⁴¹ Claudiu Târziu, „Omul religios” (interviu cu Ștefan Bastovoi), *Rost* 1, martie, 2003, cf. <http://www.rostonline.org/rost>, 1 oct. 2006.

Exegeza: analiza care duce la înțelegerea mesajului original, a intenției celei mai probabile a autorului textului pe care acesta dorește să o comunice destinatarului său primar. Întrebarea exegetică: ce vrea autorul să spună destinatarului primar.

Hermeneutică: înțelegerea reflectată și aplicată în prezent a intenției originale, înțelegerea finală a mesajului, cea care determină la acțiune în prezent. Întrebarea hermeneutică: ce înseamnă textul astăzi? Ce semnificație are astăzi mesajul pe care l-a adresat autorul destinatarului primar?

Hermeneutica este o rafinare a analizei exegetice, nu este departe de ea, are aceeași temelie, dar merge mai departe.

Hermeneutica justifică practica, acțiunea (închinarea, viața socială, Biserica, etc.).

Comunicare: autor, concepte, mesaj intenționat, codificare, semne + mesaj, decodificare, mesaj înțeles, concepte, interpretare, acțiuni, destinatar.

Cine complică înțelegerea:

codificarea, decodificarea, limbajul: se pot transmite concepțiile, intenția, codul,

media (mijlocul de comunicare, codificări aleatoare în media, în text)

media și contextul (contextul: un set comun de coduri, limbaj,

dispoziții)

semantica cititorului

Q: cât din mesajul inițial se transmite cu succes?

Q: cât din mesajul receptat sunt interferențe în text și interferențe în destinatar?

Constantele comunicării:

Dumnezeu, omul, istoria. Asigurări creștine, biblice, cu privire la comunicare: supervizarea divină. Duhul Sfânt, Logosul, inspirația. Constanța firii umane. Constanța și continuitatea planului divin de salvare.

Variabilele comunicării:

cultură, limbă, civilizație, istorie, temperamente, educație, situații de viață.

Un traseu hermeneutic prevăzut de divinitate: o teorie a hermeneuticii predestinate de Dumnezeu. O traiectorie a înțelesurilor, opusă filosofiei dobândirii unor înțelesuri mereu și imprevizibil noi.

Teorie și exemple.

Ce spune autorul. Ce încearcă să spună. Ce se înțelege, ce ne transmite.

Textul poate re-așeza comunicarea în funcție de modul de receptare a textului într-o cultură dată.

Cititorul poate interpreta textul conform propriilor sale coduri sau informații deținute.

Aplicații pe texte biblice. Ce zice... ce ne spune prin asta... ce înțelegem... ce nuanțe percepem (interpretare și aplicare)

Principii de hermeneutică:

Istoric-gramatical

Comunitatea Bisericii (autoritatea Bisericii)

Echilibru subiectiv-obiectiv

Menținerea apartenenței la contextul – comunitatea hermeneutică (educație, practică; cf. comunitatea juriștilor și interpretarea legilor... o activitate constantă, cu valori tradiționale, cu reguli de interpretare și istoric al interpretării)

Hermeneutică

Filip și etiopianul

Filip este exemplu despre cum asculta de presiunea – chemarea Duhului la evanghelizare. Dacă Duhul nu mai acționează la fel astăzi, înseamnă că nu mai vrea evanghelizare? Și cei educați și în funcții înalte au nevoie de evanghelizare.

Convingerea credinței l-a făcut să ceară botezul, reacționând pozitiv și specific la vederea vederea apei. Răspunsul pare să fie tipizat, cf. la Luca: ce mă împiedică să fiu mântuit?

Constantele comunicării:

Dumnezeu, omul, istoria. Asigurări creștine, biblice, cu privire la comunicare: supervizarea divină. Duhul Sfânt, Logosul, inspirația. Constanța firii umane. Constanța și continuitatea planului divin de salvare.

Variabilele comunicării:

cultură, limbă, civilizație, istorie, temperamente, educație, situații de viață.

Un traseu hermeneutic prevăzut de divinitate: o teorie a hermeneuticii predestinate de Dumnezeu. O traiectorie a înțelesurilor, opusă filosofiei dobândirii unor înțelesuri mereu și imprevizibil noi.

Teorie și exemple.

Ce spune autorul. Ce încearcă să spună. Ce se înțelege, ce ne transmite.

Textul poate re-așeza comunicarea în funcție de modul de receptare a textului într-o cultură dată.

Cititorul poate interpreta textul conform propriilor sale coduri sau informații deținute.

Exemplu:

Cerșetorul. Politicianul. Vameșul. Polițistul. Pastorul.

Cu cât presupuzițiile sunt mai complexe, mesajul este mai nuanțat.

Exemplu:

Cerșetorul. Ce spune: Da-ți-mi un ban. Sunt orfan. Nu am mâncat de trei zile. Domnul Iisus să vă binecuvinteze. Bodaproste. Amin.

Ce vrea să spună el: sunt sărac. Am nevoie de resurse. Am și o anumită spiritualitate de tip creștin și merit atenția dumneavoastră pentru că nu sunt păgân.

Ce înțelegem noi:

Context primar: are nevoie de resurse. Societatea, eu, l-am putea ajuta.

Context informat: Vrea să ne manipuleze.

Din ziare: sunt foarte bogați, de fapt. Sunt parte dintr-o bandă:
nu încuraja bandele.

Context creștin: are o spiritualitate creștină. Să nu îi întorc spatele.

Context social contestatar: și eu muncesc pe bani, să muncească și el.

Context de gen: sunt femeie, femeile înțeleg și sunt impresionabile

Sau: sunt bărbat, bărbații sunt mai insensibili, nu trebuie să îi dau.

Context de asistent social: îi știm pe oamenii cu aceste probleme.

Există o legislație care rezolvă criza lor.

Hermeneutică: înțelegerea reflectată și aplicată, înțelegerea finală, cea dobândită înainte de a acționa

A. Ce este hermeneutica?

1. Termenul și istoricul său

Hermeneia, hermeneuein, gr. traducere, interpretare, stabilirea înțelesului unei comunicări
Hermes - mesagerul și interpretul zeilor în mitologia greacă

Termenul apare folosit în anii 1600 de către J.C. Dannhaur.

Scopul hermeneuticii este de a stabili reguli și direcții de interpretare în scopul de a descoperi înțelesul unui text, la momentul scrierii, și semnificația sa – la oricare din momentele citirilor ulterioare.

2. Definiție

Hermeneutica - știința și arta interpretării mesajelor, în particular a textelor scrise (Klein, Blomberg).

Hermeneutica este disciplina despre priceperea (tehnica) de a interpreta un mesaj dat, în armonie cu autorul și contextul original și, de asemeni, în armonie cu contextul contemporan al receptorului din prezent.

Hermeneutică: înțelegerea reflectată și aplicată în prezent a intenției originale, înțelegerea finală a mesajului, cea care determină la acțiune în prezent.

Hermeneutica motivează și justifică practica, acțiunea religioasă (închinarea, viața socială, Biserica, etc.).

Cursul de față studiază Hermeneutica Biblică.

a. Hermeneutica este o știință pentru că:

O știință? Nu are neapărat rigoarea sau caracterul automat de a asigura un rezultat pozitiv prin aplicarea unor reguli. Mai degrabă este o tehnică, un proces de de-criptare care are o filosofie proprie și reguli.

- 1) Operează cu rigoare metodologică, folosindu-se de reguli și principii.
- 2) Ca și celelalte științe, este preocupată să slujească adevărul.
- 3) Presupune o atitudine autucritică, manifestată prin perfecționarea continuă a metodologiei.
- 4) Ca și celelalte științe, pornește de la un set de presupuziții, care sînt validate sau invalidate în procesul cercetării.

b. Hermeneutica este o artă, o tehnică, pentru că

Este o artă, în sensul unei priceperi care poate fi adâncite, a unui talent și a unui spirit de echilibrare a judecării, a evaluării unui text. Nu oricine poate fi un bun exeget, dacă nu are un dar de a judeca ideile în contextul lor.

Nici un set de reguli și principii nu poate asigura exactitatea rezultatului. Contextualizarea și înțelegerea unui mesaj cere nuanțe pe care regulile, simplu enunțate și aplicate, nu le pot asigura.

2. Abordări

a. Abordarea prescriptivă

- O abordare tehnică și pragmatică. Răspunde la întrebarea: Ce trebuie să facem pentru a înțelege un text biblic.

- În acest sens: **Hermeneutica este un ansamblu de principii, metode și reguli în baza cărora putem înțelege sensul corect al textului biblic**

- În mod tradițional această abordare include atît

exegeza - ce a însemnat textul biblic în contextul original,
cît și

actualizarea - ce înseamnă textul biblic acum, pentru cititorul contemporan

- În general, în lumea anglo-saxonă efortul s-a concentrat asupra orizontului actual al hermeneuticii:

Ex.: Fee și Stuart (*How to Read the Bible for All Its Worth*) - aplicarea mesajului în contextul contemporan

Ex.: Goldsworthy (*Gospel and Kingdom*) - podul între lumea textului (autorului) și lumea contemporană

Ex.: Osborne (*The Hermeneutical Spiral*) - hermeneutică - exegeză și contextualizare

- În spațiul cultural german concentrarea a fost asupra textului însuși:

Ex.: Maier (*Biblical Hermeneutics*) - teoria exegezei, inclusiv exegeza însăși dar și asupra actului înțelegerii, ceea ce ne duce către următorul tip de abordare.

b. *Abordarea descriptivă*

- O abordare mai subtilă, concentrată asupra procesului hermeneutic, a modului în care este posibilă înțelegerea.

- Aceasta va fi abordarea dominantă, dar nu exclusivă în cursul nostru.

c. *Abordarea subiectivă*

- O tendință mai nouă, care se concentrează asupra interpretului, subliniind felul în care interpretul influențează procesul hermeneutic, cît și felul în care interpretul este interpretat de text.

B. Relația hermeneuticii cu alte domenii

1. Hermeneutica generală

Științele textului-----Hermeneutica-----Științele gândirii

2. Hermeneutica biblică

Exegeza-----Hermeneutica biblică-----Dogmatica

C. De ce este nevoie de o hermeneutică biblică?

1. Biblia ca obiect de studiu este unică
2. Biblia nu este doar o carte omenească
3. Biblia afirmă o relație specială între Dumnezeu și interpret
4. Biblia manifestă dificultăți textuale specifice
 - a. *Genesa 1-3* - literal, științific, poetic, mitic
 - b. *Matei 6 - Luca 18* - rugăciuni scurte sau lungi
 - c. *1 Cor. 11:5 - 1 Cor. 14:34* - vorbirea femeii în adunare
 - d. *Cartea cântărilor* - literal, alegoric, tipologic
 - e. *1 Ioan 3:2 - a fi ca Isus* - ontologic, în autoritate, în celibat, în moralitate
5. Biblia este o carte veche, apărută în condiții culturale speciale

- Ea implică față de cititorul actual diferențe:

- a. *cronologice*
- b. *culturale*
- c. *geografice*
- d. *lingvistice*

D. Punctul de pornire în hermeneutică

- Două soluții posibile:

1. Omul ca punct de pornire

- a. Riscul raționalismului - iluminismul
- b. Riscul subiectivismului - existențialismul
- c. Riscul deductivismului - dogmatica

2. Revelația ca punct de pornire

- a. Necesitatea abordării inductive - totuși, nu există inducție pură
- b. Necesitatea unui reper transcendențial - principiul profetic

E. Baza axiomatică a hermeneuticii

(Perspectiva lui John Stott, completată de Beniamin Fărăgău)

Afirmația centrală: **Biblia este Cuvântul lui Dumnezeu.**

- Biblia ESTE din pricina realizării intenției lui Dumnezeu de a comunica cu omul - *Dumnezeu a vorbit*. Din aceasta decurg primele două axiome.

Axioma 1. Dumnezeu a vorbit ca să se facă înțeles - PRINCIPIUL SIMPLITĂȚII

- Sensul *natural*.
- Reguli *gramaticale și literare*

Axioma 2. Dumnezeu a vorbit în timp și spațiu - PRINCIPIUL ISTORICITĂȚII

- Sensul *original*
- Reguli *istorice*

- Biblia ESTE CEEA CE ESTE din pricina atributelor lui Dumnezeu. De aici decurg ultimele două axiome.

Axioma 3. Dumnezeu nu se contrazice pe Sine - PRINCIPIUL ARMONIEI

- Sensul *general*
- Reguli *teologice*

- Până aici axiomele au mai mult de-a face cu exegeza. Ultima axiomă (prezentă în mod implicit la Stott, dar explicitată de B. Fărăgău) se referă la actualizare.

Axioma 4. **Dumnezeu nu se schimbă** - PRINCIPIUL ACTUALITĂȚII

- Sensul *actual*
- Reguli *generale* și de *aplicare*

F. Natura duală a Scripturii

1. Cuvîntul lui Dumnezeu
2. Cuvîntul omului

BIBLIOGRAFIE

- Fee, GD și Stuart, D, *How to Read the Bible for All Its Worth*, Scripture Union, 1983, p. 11-27
- Klein WW *et al*, *Introduction to Biblical Interpretation*, Word, 1993, 3-20
- Maier, G, *Biblical Hermeneutics*, Wheaton: Crossway, 1994, 15-44
- Osborne, GR, *The Hermeneutical Spiral*, IVP, 1991, 5-15
- Stott, John *Să înțelegem Biblia*, RomAF, 1993, cap. 7 - Interpretarea Bibliei
- Walter Kaiser, Jr. și Moises Silva, *Principii de hermeneutică. În căutarea înțelesului*, Emanuel Conțac (trad) (Cluj-Napoca: Logos, 2006)
- Carson, D. A., *Probleme exegetice* (tr. Alina Giurgiu, Sibiu: Betania, 1998).
- Fee, G. D., *Exegeza Noului Testament. Un manual pentru studenți și pastori*, trad. E. Conțac (Cluj: Logos, 2006), 21-22).
- Fee, G. D., Stuart, D., *Biblia ca literatură*, (tr. Adrian Pastor, Cluj-Napoca: Logos, 1995).
- I. Pânzaru, *Practici ale interpretării de text* (Iași: Polirom, 1999)
- S. E. Porter, *Handbook to Exegesis of the New Testament* (Leiden: Brill, 1997)
- McDill, W., *Predicarea Eficientă. 12 Deprinderi Esențiale* (Oradea: Editura Universității Emanuel, 2006);

Robinson, H., *Arta Comunicării Adevărului Biblic* (Cluj: Logos, 1998);

Miller, C., *Marketplace Preaching. How to Return the Sermon to Where It Belongs* (Grand Rapids, MI: Baker Books, 1995)

Bailey, J. L., Vander Broek, L. D., *Literary forms in the New Testament* (London: SPCK, 1992).

Barr, J., *The Semantics of Biblical Language* (Oxford: OUP, 1961).

Bock, D. L., Fanning, B. M. (eds), *Interpreting the New Testament Text* (Wheaton, IL: Crossways Books, 2006).

Bălănescu, O., *Texte și pre-texte. Introducere în pragmatică* (București: Ariadna 98, 2005).

Gheorghe M., *Epistola către Tit. Ghid exegetic pe textul grecesc* (Arad: Multimedia, 2002).

Hagner, D. A., *New Testament Exegesis and Research: A Guide for Seminarians* (Pasadena, California: Fuller Seminary Press, 1999).

Klein, W. W., Blomberg, C. L., Hubbard, R. L. jr., *Introduction to Biblical Interpretation* (London: Word, 1993).

CURSUL 2 - HERMENEUTICA BIBLICĂ ȘI FILOSOFIA

B. Hermeneutica modernă

- Iluminismul - Descartes și Kant
- Liberalismul teologic clasic - Baur și Schleiermacher

1. Abordări din perspectiva autorului (pînă în anii 1940)

Metodele critice istorice în general

- Textul privit ca o multitudine de straturi
- Scop - Eliminarea straturilor ulterioare, pentru descoperirea esenței mesajului, așa cum a apărut el în contextul original (*Sitz im Leben*)

a. Critica sursei

- Scop - Descoperirea și selectarea diverselor surse ale textului biblic
- Ex.: Wellhausen

b. Critica formei

- Scop - Identificarea formei orale originale a mesajului biblic
- Ex.: M. Dibelius și R. Bultmann

c. Critica redactării

- Scop - Identificarea scopului teologic al autorilor textului biblic
- Ex.: H. Conzelmann, G. Bornkamm și W. Marxsen

Critica de tip canonic

- Scop - Concentrarea asupra formei canonice a textului, așa cum a fost ea primită de comunitatea credinței
- Ex.: B. Childs și JA Sanders

- Probleme ale acestor abordări:

1) Dată fiind implicarea elementului uman în elaborarea textului biblic, există oare garanția împlinirii exacte a intenției autorului în text?

2) Se acordă o atenție exagerată contextului, în detrimentul textului. Sensul depinde de o reconstrucție precară și adesea arbitrară a contextului original.

3) Presupozițiile raționaliste de la care au pornit inițial metodele critice pot deforma rezultatele.

4) Expresia Cuvîntului lui Dumnezeu este textul în starea lui finală, nu redactările lui anterioare.

2. Abordări din perspectiva textului (anii 1950-1970)

- Moartea autorului

- Autonomia textului

a. Structuralismul

- Autorul nu este un creator original, ci el folosește mijloace, convenții și structuri literare existente deja în cultura sa. Sensul rezidă în aceste convenții, nu în intenția autorului.

Ex.: F. de Saussure

b. Noua critică

- Intenția și lumea autorului nu sînt importante pentru stabilirea sensului. Textul este suficient.

Ex. R. Barthes și W. Iser

3. Abordări din perspectiva cititorului

- Autonomia cititorului

- Dominanța elementului individual

- Textul ca o realitate deschisă

a. Critica reacției cititorului

- Sensul se crează prin interacțiunea cititorului cu textul. Textul nu înseamnă nimic pînă cînd cititorul nu-i dă un anume sens.

- Cititorul este cel care crează sensul.

- Cititorul este el însuși interpretat de către text.

Ex. S. Fish

b. Deconstructivismul

- Relativizarea sensului

- Subminarea hermeneuticii prezenței - izvorul transcendent al acordului între limbaj și realitatea la care acesta se referă.

Ex.: J. Derrida și Don Cuppitt

C. Hermeneutica contemporană

- O realitate în continuă mișcare
- Cinci tendințe majore:

1. Tendința pneumatologică

- Limbajul ca vehicul al transcendenței
Ex.: E. Linnemann

2. Tendința critic-istorică

- Limbajul ca fenomen pur referențial
Ex.: P. Stuhlmacher

3. Tendința eclesiocentrică

- Limbajul este simbolic - analogic și anagoric
Ex.: G. Maier

4. Tendința ideologică

- Limbajul este polisemic - capabil să spună lucruri diferite în diferite contexte
Ex.: feminism - ES Fiorenza; liberaționism - F. Gutierrez

5. Tendința relativistă

- Limbajul este pur convențional
Ex.: S. Fish

Bibliografie

Comisia Biblică Pontificală, *Interpretarea Bibliei în Biserică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1995

Klein, WW *et al*, *Introduction to Biblical Interpretation*, Dallas: Word, 1993

Ramm, B, *Protestant Biblical Interpretation*, Grand Rapids: Baker, 1970

Silva, M, *Has the Church Misread the Bible?*, Leicester, Apollos, 1987

CURSUL 3 - ROLUL DUHULUI SFÎNT ȘI AL COMUNITĂȚII ÎN HERMENUTICĂ

- Un caz - D.A. Carson, *Exegetical Fallacies*, Grand Rapids: Baker, 1984, p. 13.

- Întrebări:

1. Auzind acest caz, de partea cui vă plasați și de ce?
2. Care credeți că este raportul între efortul de înțelegere a textului și iluminarea Duhului Sfânt?
3. Este oare Duhul Sfânt mai interesat de a ne face capabili să înțelegem *semnificația* Scripturii pentru noi înșine, decât înțelesul ei pentru destinatarii originali? Ori aceasta este o falsă dihotomie?
4. Care sînt procesele în baza cărora Duhul mediază în noi înțelegerea Bibliei?

A. Iluminare și interpretare

- Două poziții:

1. Factorii de natură teologică indică relevanța și urgența hermeneuticii

a. Hermeneutică și proclamare

Ernest Fuchs - „Ce anume trebuie să facem la masa de lucru, dacă vrem ca mai tîrziu să avem textul înaintea noastră în amvon?”

b. Hermeneutică și comunitate

Walter Wink, *The Bible in Human Transformation* - Comunitatea de referință în interpretare a devenit breasla profesională a teologilor și nu oamenii din Bierrica vie a lui Christos. „Rezultatul studierii Bibliei în academie este o incapacitate savantă de a aborda problemele reale, ale oamenilor reali, în viața de fiecare zi.”

c. Hermeneutică și lingvistică

Robert Funk, *Language, Hermeneutic and the Word of God* - Hermeneutica este adesea viciată de presupunerea eronată că Cuvântul lui Dumnezeu nu este nimic mai mult decât un „lucru“ care este „accesibil exegetului ca obiect de cercetare“. Aceasta este parte a „presupunerii, endemică perioadei moderne, că omul este subiectul căruia trebuie să-i dea socoteală toate lucrurile, inclusiv Cuvântul lui Dumnezeu.“

2. Doctrina Duhului Sfânt face ca hermeneutica să nu fie necesară

a. Problema

Noi n-ar trebui să fim atât de preocupați de problema înțelegerii, de vreme ce Duhul Sfânt va avea grijă ca mesajul să fie înțeles.

b. Argumentul

Karl Barth, *The Word of God and the Word of Man* - Între om și Cuvântul lui Dumnezeu nu există nici un punct natural de contact.

Implicații: 1. Duhul Sfânt este activ în interpretarea Cuvântului pentru noi.

2. Comunicarea Duhului s-ar face independent de procesele naturale ale înțelegerii umane.

c. Răspunsul

Afirmația că Duhul lucrează *prin* intermediul proceselor naturale de înțelegere nu diminuează nicidecum importanța crucială a Duhului Sfânt în interpretare.

„Prin însuși modul Său de existență Duhul Sfânt se ascunde pe Sine de noi, astfel încât să nu-L putem cunoaște în mod direct în ipostasul Său, iar prin modul Său de acțiune, ca Lumină transparentă, El se estompează pe Sine pentru ca Dumnezeuul Trinitar unic să strălucească prin El înaintea noastră.“ (T. Torrance, *God and Rationality*, London: Oxford Univ. Press, 1971, p. 167)

B. Biserica - comunitate hermeneutică

Sf. Vincențiu de Lerins - „Noi trebuie să ne ținem de ceea ce a fost crezut peste tot, întotdeauna și de către toți“

1. Criterii

a. universitas

b, *antiquitas*

c. *consensio*

2. Necesitate - Protecție împotriva relativizării sensului Scripturii.

3. Valoarea și limitele tradiției în interpretare

a. *Context hermeneutic*

b. *Sursă de noi perspective*

C. Responsabilitate în hermeneutică

1. Conștientizarea presupuzițiilor cu care ne apropiem de textul biblic.
2. Necesitatea smereniei.
3. Conștientizarea esenței procesului de comunicare; fiecare dintre participanți, autorul, textul și cititorul trebuind să fie luat în serios.
4. Prioritatea întrebării despre ce anume a intenționat autorul - divin și uman - să comunice.
5. Aprecierea corespunzătoare a rolului aspectelor literare ale textului și mai ales ale genului literar în interpretare.
6. Recunoașterea complexității sarcinii exegetice.
7. Luarea în considerare a importanței contextului, considerînd cartea drept contextul minim.
8. Recunoașterea rolului canonului în interpretare.

Bibliografie

Goldingay, J, *Models of Scripture*, Carlisle: Paternoster, 1994, p. 222-260

Thiselton, A, *The Two Horizons*, Exeter: Paternoster, 1980, p. 85-92

Mănăstireanu, D., *Locul Scripturii în tradiția ortodoxă* (în bibliotecă, în caseta Centrului de cercetare teologică)

CURSUL 4 - CE SE ÎNTÂMPLĂ CÎND CITIM TEXTUL BIBLIC?

A. Introducere în teoria lecturii

1. Definiție

Lectură - *ansamblul activităților perceptive și cognitive vizînd identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise scriptic* (Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Minerva, București, 1988)

2. Tipuri de lectură

a. Lectură istorică

- Urmărește recuperarea: 1) **intenției autorului** (sau a înțelesului textului pentru destinatari); 2) **situației de viață** (Sitz im Leben) a comunității creștine primare din care s-a născut sau căreia îi este adresat textul; 3) **vieții lui Isus** (în cazul evangheliilor).

- Problema - încercarea de a recupera ceva ce nu se află în mod explicit în text.

b. Lectură doctrinală

- Constă în proiectarea asupra textului a unor convingeri care își au originea în afara acestuia.

- Problema - riscul eisegezei, în absența unor criterii adecvate (canonul, *regula fidei*, comunitatea) de validare a concluziilor.

c. Lectură literară

- Acest tip de lectură pornește de la premisa că înțelesul (sensul) nu rezidă decît în persoane. În lectura literară *cititorul este cu adevărat cititor și nu critic. El nu se plasează deasupra textului și nici nu pretinde a-l interpreta pentru alții. Dimpotrivă, cititorul este penetrat de text și caută să se lase citit de text.* (Schuyler Brown, *Reader Response: Demythologizing the Text*).

- Problema - riscul relativizării sensului (legitimarea unor posibile interpretări contradictorii).

B. Rolul presupuzițiilor în interpretare

1. Ce înțelegem prin presupuziții (preînțelegere)?

- *Asumțiile* (lucrurile presupuse ca fiind adevărate) și *atitudinile* pe care interpretul le aduce cu sine în procesul interpretării: limba, determinațiile de ordin social, sexul, inteligența, valorile culturale, mediul fizic, convingerile politice etc.

2. Categoriile de presupuziții

- a. informaționale* - ceea ce știm dinainte despre subiect
- b. de atitudine* - prejudecăți, înclinații, predispoziții
- c. ideologice* - filosofia de viață, sistemul de referință
- d. metodologice* - modul de abordare a subiectului

3. Rolul presupuzițiilor

- a. pozitiv* - oferă o bază indispensabilă pentru înțelegerea subiectului
- b. negativ* - pot distorsiona percepția realității

- Presupuzițiile pot avea o influență mai mare sau mai mică, funcție de relevanța lor asupra subiectului abordat.

- Presupuzițiile dețin o autoritate provizorie, pînă în momentul în care sînt testate și validate în mod adecvat.

4. Întrebări pentru seminar

- Q 1- Care sînt presupuzițiile fundamentale pentru o înțelegere creștină (respectiv evanghelică) a textului biblic?

- Q 2 - În ce măsură este posibilă în aceste condiții interpretarea obiectivă a textului biblic?

C. Spirala hermeneutică

BIBLIOGRAFIE

W.R. Tate, *Biblical Interpretation*, Hendrickson, 1991

G.R. Osborne, *The Hermeneutical Spiral*, IVP, 1991

W.W. Klein *et al.*, *Introduction to Biblical Interpretation*, Word, 1993

CURSUL 5 - PARADIGMA CONCEPTUALĂ A MODERNITĂȚII

A. Cîteva definiții

1. Modernitate (modernism) - filosofie de viață și fenomen sociologic născut la interferența raționalismului iluminist cu revoluția industrială

2. Iluminism - mișcare ideologică și culturală antifeudală a burgheziei în ascensiune... sec. XVII-XIX... militînd pentru înlocuirea feudalismului printr-o orînduire *rațională*, prin răspîndirea culturii, a *luminilor* în mase. (DEX)

3. Raționalism - teorie epistemologică ce consideră rațiunea drept singurul izvor al cunoașterii (raționalism - raționalitate)

B. Baza filosofică a modernității

1. Rene Descartes (1596-1650)

- 1637 - *Discurs asupra metodei* - începutul gîndirii moderne
- Atracția rigurii matematice
- Îndoiala ca metodă de atingere a certitudinii
- *Afirmarea solitară a subiectului cugetător* (Jeanne Hersch, *Mirarea filozofică*, Humanitas, 1994)
- Argumentul ontologic - întoarcerea de la analiza logică a conceptului (Anselm) la sursa conceptului înlăuntrul subiectului gînditor (Descartes)
- Autonomizarea subiectului - un efect neintenționat al Reformei

2. Immanuel Kant (1724-1804)

- 1781 - *Critica rațiunii pure* - examinarea gîndirii teoretice prin ea însăși, ca posesoare de elemente a priori - ceea ce sălășluiește în spirit înaintea oricărei experiențe (Hersch)
- Pentru Kant Biblia este normativă numai în măsura în care este în acord cu rațiunea și conștiința

- El repinge argumentul ontologic, deoarece
*nu putem spune că ceva există decât dacă o intuiție se unește cu un concept...
or. nu avem nici o intuiție a lui Dumnezeu și nici nu știm ce înțelegem prin
conceptul a exista atunci când este vorba de Dumnezeu - o Idee. Sîntem deci
incapabili atît să demonstrăm, cît și să respingem existența lui Dumnezeu.*
(Hersch)

C. Implicațiile raționalismului iluminist

1. Dichotomia fapt - valoare

- *Fapte* - realități științifice obiective, cu care toți trebuie să fim de acord, în baza afirmațiilor oamenilor de știință
- *Valori* - convingeri particulare, subiective, relative

2. Dichotomia privat - public

- Spiritual - material
- Metafizică - simțuri
- Religie - știință

3. Individualism - colectivism

- Rădăcina totalitarismului (Polanyi)

4. Fragmentare

5. Dominația mașinii

- Dezumanizarea omului în producția de serie

6. Urbanism

7. Secularizare

8. Societatea de consum

9. Fenomenul adolescenței

10. Revoluția sexuală

D. Influența modernismului asupra gândirii protestante

1. Friedrich Schleiermacher (1768- 1834)

- Părintele hermeneuticii moderne - scopul interpretării - reconstrucția mesajului inițial al autorului
- Ceea ce a reprezentat Kant pentru filosofie, a însemnat Schleiermacher pentru teologie - părintele liberalismului teologic.
- El n-a permis convingerilor lui filosofice raționaliste să triumfe asupra conștiinței religioase
- Petismul lui Schleiermacher - credința - înrădăcinată în sentimentul *dependenței absolute* de Dumnezeu

2. Caracteristicile teologiei moderniste

- a. snobism cronologic (C.S. Lewis)* - tot ce avem în prezent este mai bun decât ceea ce era în trecut
- b. imanentism* - îl putem discerne pe Dumnezeu ca trăsătură a structurii generale a lumii
- c. autonomia libertății* - a fi uman înseamnă a fi un individ autonom

3. Forme de manifestare

- a. liberalismul teologic*
- b. fundamentalismul*

E. Paradigme și mutații paradigmatică

1. Thomas Kuhn

- 1962 - *Structura revoluțiilor științifice*
- Paradigmă (model, superteorie, matrice a disciplinei) - set de convingeri și presupuziții împărtășit de o anumită comunitate științifică

- Kuhn respinge perspectiva tradițională asupra dezvoltării științei pe calea cercetării inductive, cu scopul pur al dezvoltării cunoașterii și o înlocuiește cu ideea că paradigmele științifice controlează comunitățile științifice, al căror scop este mai degrabă rezolvarea de probleme concrete.

2. Mutația paradigmatică

- Revoluțiile științifice au loc atunci când anomaliile dintr-o anumită disciplină nu mai pot fi ignorate și când se poate găsi o matrice conceptuală superioară care s-o înlocuiască.
- Nu superioritatea noii paradigme, ci mai degrabă anomaliile celei vechi reprezintă elementul determinant.

3. Paradigmele teologice

- Augustin
- Toma de Aquino
- Metoda critică istorică
- Neoortodoxia

4. Implicații asupra paradigmei modernității

- Reacție și contrareacție
- Nu schimbări cosmetice, ci schimbarea întregii paradigme
- Este oare postmodernismul o alternativă viabilă

F. Reacția post-modernă la criza gândirii raționaliste

- Modernismul și-a făcut iluzia că omul, prin rațiune, își va crea propriul destin. Postmodernismul a realizat că acest lucru este o iluzie. Opțiunea sa este plonjarea în relativism și pesimism.

1. Deconstructivismul

- Scop - generarea de înțelesuri contradictorii din același text, pentru a dovedi că în final orice text se de-construiește (se subminează) singur.
- J. Derrida - post-structuralism- refuzul sistemului
(A. Pleșu - „imbecilul american superior citește numai Derrida“ - *Dilema* 96, nov. 94)
- J.D. Crossan - aplicarea deconstrucției la interpretarea parabolilor
- Don Cupit - 1989 marchează sfârșitul iluziei moderniste

2. Încotro?

- Necesitatea restaurării referentului transcendent al limbajului.

BIBLIOGRAFIE

- Gunton, Colin E., *The One the Three and the Many: God, Creation and the Culture of Modernity*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993
- Hersch, Jeanne, *Mirarea filozofică*, Humanitas, București, 1994
- Kuhn, Thomas S., *Structura revoluțiilor științifice*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976
- Osborne, Grant R., *The Hermeneutical Spiral*, Downers Grove: IVP, 1991
- Poythress, Vern S., *Science and Hermeneutics*, Downers Grove: Apollos, 1988
- Vatimo, Gianni, *Sfârșitul modernității*, Pontica, Constanța, 1993

CURSUL 6 - ROLUL METODELOR ÎN INTERPRETARE

A. Metode centrate pe autor

Introducere

- Profilul autorului
- Lumea autorului
- Periodizarea istoriei
- Slăbiciuni:
 - a. perioadele istorice - complexe și impredictibile
 - b. riscul de a folosi textul doar pentru a reconstitui imaginea unei anume perioade istorice

1. Critica sursei - identificarea surselor textului

a. presupoziii

- Raționalism
- Sursa cea mai veche este cea mai vrednică de încredere
- Vocabularul, stilul și ideologia autorului pot fi descoperite și folosite ca grilă de analiză a textului

b. exemple

- Pentateuchul - teoria Graff-Wellhausen - patru surse:

- J - yahwistă, E - elohistă, P - preoțească, D - deuteronomică
- Evangheliile - Holtzmann și Streeter - ipoteza celor două documente: Marcu și Q (*Quelle*)

c. probleme

- Autorul poate folosi alte surse, cu care este de acord
- Fără identificarea surselor nu este posibil a face afirmații despre scopul teologic al folosirii surselor
- Lipsa acordului între diverșii adepți ai acestor teorii
- Pierderea unității textului

2. Critica formei - *Formgeschichte* -

identificarea formei orale aflate la baza textului - Martin Dibelius, Rudolf Bultmann, Vincent Taylor

a. presupoziii

- Fragmente (forme) scurte, ușor de memorat, reprezintă mijlocul prin care tradiția este păstrată și transmisă (critica tradiției).
- Principiile descoperite în studiile etnologice pot fi aplicate culturilor biblice.
- Folclorul modifică continuu sursele transmise oral.
- Multe dintre relatările evangheliilor n-ar fi autentice, ci inventate de comunitățile primare.

b. probleme

- Ignorarea diferenței între antichitate și societatea contemporană (ex. oralitate - scriere)
- Neglijarea importanței istoriei

3. Critica redactării - identificarea scopului teologic al autorului - Brueggemann, Conzelmann, Marxsen

a. presupoziii

- Autorii au aranjat și modificat sursele lor funcție de scopul lor teologic
- Concluziile bazate pe critica sursei și a formei sînt luate ca bază
- Procesul: 1) selecția surselor; 2) adaptarea materialului; 3) aranjarea materialului; 4) contribuția autorului la text

b. probleme

- Dacă premisele sînt false, concluziile suferă
- Deși cartea este privită ca întreg (aspect pozitiv), nu este luat în considerare întreg canonul.

4. Critica de tip canonic -

concentrarea asupra canonului acceptat de Biserică, luat drept punct de plecare în exegeza biblică - Brevard Childs

a. *presupoziții*

- Sensul textului nu trebuie căutat în istoria din spatele acestuia sau în activitatea redacțională a autorului, ci în viața de credință a comunității.
- Preocuparea exegetului trebuie să fie nu în primul pentru ceea ce se află în spatele textului, ci pentru textul însuși.
- Înțelesul textului nu poate fi perceput decât în cadrul comunității credinței.

b. *probleme*

- Insuficientă atenție dată autorului și contextului său.
- Lectura istorică a textului este înlocuită cu o studiere istorică a procesului de canonizare, ceea ce conduce la o *hermeneutică a resemnificării*..

B. Metode centrate pe text

- Autonomia textului
- „Moartea“ autorului
- Textul este privit ca întreg, structurat din diverse elemente.
- Înțelegerea întregului influențează înțelegerea părților componente.

1. Critica formală (noua critică) - Roland Barthes

a. *presupoziții*

- Contextul literar determină înțelesul textului.
- Interes nu pentru genul literar, ci pentru formele textului.

b. *probleme*

- Selectivitate
- Elemente exterioare (ex. psihanaliza) determină sensul textului.

2. Structuralismul - identificarea structurilor textului - Ferdinand de Saussure

a. presupoziii

- Concentrare nu asupra a **ce** înseamnă textul, ci a felului **cum** transmite textul înțelesul lui

- „Orice activitate socială umană este manifestarea unor sisteme de convenții care coordonează felul în care oamenii își organizează existența în structuri semnificative.“ (Tate, p. 187)

- Structurile există la nivelul subconștientului.

- Orice activitate umană este esențialmente o formă de comunicare.

- Tipuri de structuri:

1) structuri enunțative - intenția, situația, audiență;

2) structuri culturale - coduri și convenții;

3) structuri de efect - impactul structurilor universale

b. probleme

- Textul este privit static; cititorul este obiect pasiv

C Metode centrate pe cititor

- De ce continuăm să citim texte, chiar atunci când circumstanțele care le-au dat naștere nu pot fi recuperate?

- Este corect să vorbim despre text fără a lua în considerație ceea ce se întâmplă atunci când citim?

- De ce unele texte au un impact mai mare decât altele?

1. Critica reacției cititorului

a. premise

- Textul nu este purtător de sens, ci numai de mesaj.

- Cititorul este cel care creează sensul textului.

- Modul de lectură este influențat de contextul social.

b. probleme

- Relativizarea sensului

2. Critica narativă

a. premise

- „Povestea“ nu există în mod autonom în text, ci este adusă în ființă de interacțiunea dintre text și cititor - rădăcini existențialiste.
- Arta naratorului - centrală în producerea experienței existențiale
- Narațiunea invită cititorul să intre în această „poveste fără sfârșit“, să devină un personaj.

b. *probleme*

- Opoziția între ficțiune și realitate

3. Critica feministă

a. *premise*

- Patriarhalismul textului biblic
- Conștiința feministă
- Principiul profetic
- Rădăcini - teologia eliberării, de sorginte marxistă

b. *probleme*

- Confuzia între gen și sex
- Selecția arbitrară a textelor biblice pe grade de autoritate

Bibliografie

Tate, Randolph, *Biblical Interpretation*, Peabody: Hendricksen, 1993.

CURSUL 7 - HERMENEUTICA GENURILOR LITERARE: VECHIUL TESTAMENT

A. Terminologie

1. Forme literare - categorie literară generală cuprinzând diversele modalități în care comunică operele literare.

2. Gen literar - modalitate literară specifică de reprezentare a realității:

a. *epic* - exprimă în formă narativă (în poezie sau proză) idei, sentimente și acțiuni ale unor personaje în cadrul unor întâmplări reale sau imaginare;

b. *liric* - exprimă în mod direct stări afective personale, sentimente intime;

c. *dramatic* - cuprinde lucrări scrise pentru a fi reprezentate pe scenă;

d. *discursiv* - transmite idei logic înlănțuite, cu scopul de a produce o schimbare în cei cărora li se adresează.

3. Specie literară - categorie literară subordonată genului (de exemplu comedia și tragedia, ca specii ale genului dramatic).

- Fiecare gen literar implică modalități specifice de comunicare. Acestea trebuie să fie cunoscute ca atare și impun aplicarea unor principii specifice de interpretare.

B. Genurile literare ale Vechiului Testament

1. Narațiunea

- a. gen epic;
- b. povestirea unui șir de evenimente într-o desfășurare gradată;
- c. istoria implicării lui Dumnezeu cu omul.

- Un exemplu biblic nu are valoare normativă decât atunci când este susținut de o poruncă.

2. Legea

- a. gen discursiv, cu caracter juridic;
- b. constituită din porunci individuale, grupate în mai multe categorii;
- c. constituie o condiție a legământului lui Dumnezeu cu Israel.

- Legea este expresia caracterului desăvârșit al lui Dumnezeu și a fost revelată omului nu ca mijloc de ajungere la mântuire, ci ca "îndrumător spre Cristos" (Gal 3:24).

3. Literatura sapiențială

- a. formă literară mixtă, care se poate folosi de oricare dintre genuri;
- b. modul de gândire pe care îl reflectă este cel inductiv;
- c. scopul este împărtășirea înțelepciunii - "aplicarea adevărului în propria viață, în lumina experienței" (Fee).

- Literatura sapiențială se concentrează asupra regularității (*Proverbe*), nedreptății (*Iov*) și zădărniciilor (*Eclesiast*) lumii, deducând din aceasta necesitatea existenței și a implicării lui Dumnezeu în lume, pentru a da sens vieții.

4. Poezia

- a. gen liric sau epic;
- b. reflectă o abordare inductivă, adresându-se în primul rând afectivității;
- c. operează nu cu argumente, ci cu imagini și metafore.

- Literatura poetică este prin excelență cuvântul omului despre Dumnezeu, devenit sub imperiul inspirației Duhului, Cuvântul lui Dumnezeu.

5. Literatura profetică

- a. cel mai adesea exprimată în formă poetică;
- b. reflectă un mod de gândire deductiv, pornind de la Lege către viață;
- c. Este bazată pe relația de legământ între Dumnezeu și Israel.

- În literatura profetică nu elementul de previziune este dominant, ci dorința lui Dumnezeu de a produce o schimbare în actualitate în viața poporului Său.

C. Interpretarea textelor poetice

- Psalmii - cea mai citată carte în NT, alături de Deuteronom și de Isaia.
- Printre cele mai citite cărți ale Bibliei.

1. Formele poetice - Paralelismul

- Robert Lowth - 1750 - trei tipuri de paralelism
- Longman - nu există paralelism sinonimic pur

a. *p. sinonimic* - al doilea vers îl repetă pe primul cu foarte puțină variație sau deloc (Ps. 2:2-4; .Is. 53:5).

b. *p. sintetic* - o dezvoltare a ideii, în care al doilea vers adaugă ceva la primul (Ps. 1:3; Ier. 50:19b); *p. climactic* - mai multe versuri construiesc către un punct culminant (Ps. 8:3-4).

c. *p. antitetic* - al doilea vers se află în contrast cu primul (Prov. 3:1; Ps. 20:7); *p. inversat* - structură chiastică (Ps. 30:8-10).

2. Tipuri de poezie

- Expresii ale vieții de închinare a poporului lui Dumnezeu

a. *cîntece de război* - Moise (Ex. 15:1-18);

b. *cîntece de dragoste* - (Cînt. cînt.);

c. *plîngeri* - individuale (Ps 13) și colective (Ps. 12);

d. *imnuri (cîntece de laudă)* - Yahweh Creatorul (Ps 8), Yahweh Protectorul (Ps. 66), Yahweh Domnul istoriei (Ps. 33);

e. *imnuri de mulțumire* - aduse lui Dumnezeu care a răspuns unor rugăciuni; individuale (Ps. 18) și colective (Ps. 65);

f. *cîntece de sărbătoare* - celebrează legămîntul lui Dumnezeu cu Israel;
Psalmi regali: de încoronare (Ps 2), de întronare (Ps. 24);

g. *psalmi sapiențiali* - (Ps 1)

h. *psalmi imprecativi* - în contextul blestemelor legate de legămînt (Ps 12).

3. Principii hermeneutice

a. *identificați strofele poeziei* - apariția unei noi idei;

b. *grupați versurile paralele*;

c. *studiați limbajul metaforic*;

d. *dacă este posibil, identificați contextul istoric al psalmului*;

e. *identificați tipul specific de poezie*;

f. *studiați psalmii mesianici în termenii sensului lor istoric, înainte de a cerceta sensul lor escatologic*;

g. *studiați psalmul în întregime, înainte de a trage concluzii*.

D. Interpretarea textelor profetice

- Noutatea instituției profetice - preotul, regele și profetul.

1. Natura slujbei profetice

a. *primirea și comunicarea unei revelații de la Dumnezeu*

b. *nu atît inovație, cît reformă*

c. *păstrarea tradiției*.

2. Natura mesajului profetic

a. *aspectul escatologic*:

1) *distanța istorică îngreuiază interpretarea*

2) problema împlinirii: multiplă (Fee); tipologică (Osborne);
perspectiva telescopică asupra istoriei;

3) împlinire condiționată.

b. *starea profetului*: 1) vise, vedenii; 2) revelații directe.

c. *formele mesajului profetic - tipuri de oracole*:

- Poezie, înțeleciune, apocaliptic

1) mesaje de judecată - Amos 7:15-17;

2) profeții de binecuvântare - Is. 41:8-20;

3) vaiuri - Amos 5:18-20;

4) acțiuni simbolice - Ier. 18:1-10;

5) oracole de tip proces - Is. 3:13-26;

6) dispute profetice - Ier. 33:23-26;

3. Principii hermeneutice

a. *identificați oracolele*;

b. *identificați tipul oracolului*;

c. *păstrați echilibrul între elementul istoric și cel escatologic*;

d. *identificați elementele literale și pe cele simbolice*;

e. *delimitați cu atenție accentele cristologice*;

f. *nu vă impuneți propriul sistem teologic asupra textului*;

g. *căutați situații analoge în biserica modernă*.

E. Interpretarea textelor sapiențiale

1. Caracteristici

- Cuprinde în principal Iov, Proverbele și Eclesiastul, plus câțiva psalmi sapiențiali.
- Mai întâi un mod de viață și apoi un gen literar

a. *orientare practică*

b. *dependența de Dumnezeu:*

- 1) leagă experiențele zilnice de centralitatea Legământului lui Dumnezeu;
- 2) prezența divină transcende sfera profetică sau preoțească, implicându-se în viața cotidiană;
- 3) identificarea cu Torah;
- 4) tendința de personificare a înțelepciunii

c. *autoritate indirectă* - autoritatea divină este presupusă, dar nu este afirmată în mod explicit

d. *teologia creației* - accent pe creație

- 1) principiul răsplătirii guvernează Universul
- 2) apărarea polemică a dreptății lui Dumnezeu

2. Subgenuri sapiențiale

a. *proverbe*

- Definiție: formulări concise, memorabile ale unor adevăruri învățate în cursul unei experiențe îndelungate de viață
- Folosesc verbul la indicativ
- Genuri conexe: zicala, ghicitoarea.
- Tipuri de proverbe:
 - 1) descriptive - Prov. 11:24
 - 2) prescriptive - Prov. 19:17
 - 3) comparații - Prov. 15:17
 - 4) proverbe numerice - Prov. 30: 18-19
 - 5) proverbe antitetice - Prov. 15:18
- Principiu: Proverbele comunică un adevăr probabil, nu unul absolut. Ele nu oferă promisiuni, garanții absolute, ci cele mai mari șanse de succes

b. *sfaturi*

- Folosesc verbul la imperativ
- Tipuri de sfaturi sapiențiale:
 - 1) îndemnuri scurte - Prov. 8:33; uneori utilizând structura:
 - a) interdicție (poruncă);

b) motivație - Prov. 22:22-23

2) învățături extinse

- variantă: discursul sapiențial - înțelepciunea personificată
ca o femeie care își strigă mesajul pe uliță - Prov. 1:20-33

- Principiu: Poruncile și interdicțiile prezentate sînt cerințe absolute, nu sugestii relative.

c. *povestiri și reflecții exemplare*

- Gen oarecum autobiografic.

- Exemple: Prov. 24:30-34; Eclesiastul

- Structură:

1) formulă introductivă

2) povestire (proverb, întrebare retorică)

3) concluzie morală

- Principiu: Cheia în interpretare este observarea felului în care elementele componente susțin concluzia morală.

d. *disputa*

- Definiție: Un vorbitor încearcă să-și convingă interlocutorul de un anumit adevăr

- Spre deosebire de disputele profetice, aici auzim ambele părți.

- Varietatea modurilor de expresie folosite:

1) plîngeri - Iov. 16:7

2) invocări - Iov. 16:18-21

3) imnuri - Iov 9:5

4) afirmarea nevinovăției - Iov. 31:5

- Principii: 1) Identificarea adevărului care domină discursul.

2) Identificare modulului în care contribuie deversele moduri de expresie la zidirea argumentului.

CURSUL 8 - HERMENEUTICA FORMELOR LITERARE: NOUL TESTAMENT

A. Genurile literare ale Noului Testament

1. Evanghelia

a. gen literar mixt, ținînd în general de narațiune;

b. nu este nici biografie, nici istorie pură;

c. urmărește un scop teologic bine conturat,

- În interpretarea evangheliilor trebuie diferențiate cele trei contexte la interferența cărora s-au format ele: viața și lucrarea lui Isus, teologia evanghelistului și *Sitz im Leben* al comunității creștine primare.

2. Parabola

- a. rostiri sau povestiri cu caracter simbolic;
- b. nu sînt ilustrații, ci instrumente folosite pentru a provoca un răspuns;
- c. caracter plurisemantic, ce a permis recontextualizarea lor.

- Interpretarea parabolilor trebuie să evite cele două extreme, ale reducerii la un singur punct moralizator și ale alegorizării, identificînd elementele semnificative și aplicîndu-le întîi la contextul activității lui Isus, apoi la contextul evangheliei și apoi la contextul contemporan.

3. Faptele Apostolilor

- a. un tip specific de narațiune;
- b. o istorie nu a oamenilor, ci a Duhului Sfînt;
- c. nu o istorie completă, ci selectivă, a mișcării Evangheliei de la iudei la neamuri.

- Precedentul istoric nu poate fi privit ca normativ, decît în cazul în care încearcă să stabilească un tipar repetabil.

4. Epistola

- a. gen discursiv,
- b. documente ocazionale
- c. nu oferă o imagine a întregului, ci a problemelor și a soluțiilor;

- Din pricina naturii lor ocazionale, identificarea contextului istoric în care au fost scrise este esențială pentru interpretarea epistolelor.

5. Apocalipsa

- a. gen complex (narativ, epistolar, profetic etc.), cu accentuat caracter simbolic;
- b. formă de rezistență, în perioade de opresiune și persecuție;
- c. solid înrădăcinată în elemente veterotestamentale.

- Interpretarea genului apocaliptic după regulile de interpretare a genului profetic este eronată.

B. Interpretarea evangheliilor

1. Evanghelia ca narațiune

- Rolul criticii narative - redescoperirea evangheliei ca formă de literatură.

a. procesul

- 1) autorii stabilesc adevărul pe care vor să-l comunice
- 2) ei selectează, ordonează și interpretează evenimentele, personajele și împrejurările pentru a comunica în mod eficient acele adevăruri.

b. referențialitate

...lumea povestirii ne îndreaptă către o realitate dincolo de ea însăși. Cu alte cuvinte, înțelesul nu rezidă doar în evenimentele din lăuntru povestirii, ci în realitatea pe care povestirea îl cheamă pe cititor să o creeze. Povestirea însăși nu este decât jumătate din metaforă, cealaltă jumătate fiind interpretarea către care povestirea ne conduce. (Tate, p. 108)

c. istorie și ficțiune

d. lectură verticală și orizontală

2. Centralitatea conceptului de împărăție a lui Dumnezeu

a. contextul escatologic al NT

b. începutul sfârșitului - "deja și totuși nu încă"

3. Un exemplu - Ev după Matei

- Dialogul cu iudaismul rabinic

a. structură polemică - cap 23

b. Predica de pe munte - adevărata interpretare a Torei

c. *Isus - adevăratul interpret al Torei și personificarea Torei*

d. *Structura în cinci părți:*

Prolog (1-2);

I. (3-7),

II (8-11:1);

III. (11:2-13:53);

IV. (13:54-19:1);

V. (19:2-26:1);

Epilog (26:3-28:20)

e. *ucenicii - noii interpreți ai Torei.*

E. Interpretarea epistolelor

1. Caracteristici

a. *documente ocazionale*

b. *extensii ale evangheliilor*

c. *dominanța dimensiunii religioase* n raport cu cea personală a autorilor umani (ex. Pavel, ca apostol, mai degrabă decât ca simplu om)

d. *ton mai degrabă public, decât intim*

e. *unilaterale* - ca și cum am asculta o singură parte într-o convorbire telefonică

f. *nu oferă tratări exhaustive*

g. *folosirea unui secretar - amanuensis*

2. Structura

a. *salutarea*

- combinarea unei variante modificate a salutării grecești cu salutarea ebraică;

- afirmarea autorității apostolice a autorului

- prezentarea colaboratorilor

b. *mulțumirea*

- aprecierea calităților destinatarilor; triada

- anunțarea scopului epistolei

- schița subiectelor tratate

c. *corpul dogmatic al epistolei* - elemente:

- formulă de solicitare sau poruncă - 1 Cor. 1:10

- formula de dezvăluire - Rom. 1:13

- formula de exprimare a bucuriei - 1 Cor. 1:4

- note autobiografice - 1 Cor. 1:10-17

- anunțarea unei posibile vizite - 1 Cor. 4:14-21

d. *partea aplicativă a epistolei* - elemente:

- variate îndemnuri cu caracter moral - Rom. 12:9-13
- liste de vicii și virtuți - Gal. 5:19-23
- îndemnuri homiletice centrate în jurul unui subiect - 1 Tes. 4:13-18

e. *încheiere*

- prefațată de o listă de îndemnuri finale
- conține aluzii care conclud epistola (Gal. 6:16)

3. Subgenuri

- a. *topos* - formularea unor răspunsuri standard la întrebări puse curent - Rom. 13
- b. *liste de vicii și virtuți* - 1 Cor. 5:10-11
- c. *liste de împrejurări* - 2 Cor. 23-28
- d. *liste cu reguli de comportament în comunitate* - Efes. 5:21-6:9
- e. *formulări sapiențiale* - Gal. 5:9
- f. *credeuri* - 1 Cor. 15:1-5
- g. *imnuri* - Fil. 2:6-11
- h. *metafore* - 1 Cor. 3:9
- i. *diatribe* - dialoguri cu un adversar ipotetic - Iacov. 2:18-22
- j. *întrebări retorice* - Rom. 8:21-32
- k. *captatio benevolentiae* - 1 Cor. 9:24
- l. *lanțuri de cuvinte* - 2 Pet. 1:5-7

- Concluzie: În lumina multelor forme literare prezente în epistole, nu este o surpriză faptul că specialiștii au recunoscut natura profund literară și eminent artistică a literaturii biblice epistolare.

4. Principii de interpretare

- Problema hermeneutică fundamentală: distincția între elementele ocazionale, cultural determinate și cele extraculturale..

- a. *Studiați dezvoltarea logică a argumentului* - atenția la diferența de stil între autori
- b. *Studiați contextul la care se referă afirmațiile epistolei* - atenție la riscul subiectivității în reconstruirea contextului
- c. *Remarcați diversele subgenuri*

D. Interpretarea Apocalipsei

1. Forma mesajului apocaliptic

- a. *gen și formă* - puține lucrări sînt total apocaliptice
- b. *revelație prin vise și vedenii* - nu o caracteristică exclusivă

- c. *mediație angelică*
- d. *ciclul apocaliptic* - principiul bulgărelui de zăpadă
- e. *elementul etic* - clarificarea scopului viziunilor pentru cititori
- f. *simbolism ezoteric*
- g. *recapitularea istoriei*

2. Caracteristici ale literaturii apocaliptice

- a. *pesimism față de prezent*
- b. *promisiunea mântuirii*
- c. *perspectiva realității transcendente*
- d. *determinism istoric*
- e. *dualism modificat*

3. Interpretarea simbolurilor

- a. *adevărata lor semnificație* - nu în situația prezentă, ci în utilizarea simbolului în contextul original;
- b. *scopul* - să îndrepte mintea cititorilor dinspre evenimente către sensul lor teologic;
- c. *structura* - un element vizual și unul ideatic; necesitatea căutării fondului biblic al simbolurilor;
- d. *flexibilitate* - rareori simbolurile își fixează sensul;
- e. *simboluri interpretate* - cheia înțelegerii altor elemente simbolice ale viziunilor.

4. Principii hermeneutice

- a. *remarcați tipul de literatură* - diferențe față de profeție:
 - 1) necondiționalitate;
 - 2) ruptura față de trecut și prezent,
 - 3) proză simbolică;
- b. *remarcați perspectiva pasajului* - ce caracteristici manifestă;
- c. *remarcați structura pasajului sau a cărții;*
- d. *remarcați funcția și înțelesul simbolurilor;*
- e. *accentuați elementul teologic și fiți rezervați față de cel predictiv* - autorul intenționează să ne îndrepte către Dumnezeu, nu doar spre evenimentele viitoare.

BIBLIOGRAFIE

Fee & Stuart, *How to Read the Bible for All Its Worth*, Grand Rapids: Zondervan, 1982

Osborne, G., *The Hermeneutical Spiral*, Downers Grove: IVP, 1991

Klein *et al*, *Introduction to Biblical Interpretation*, Dallas: Word, 1993

CURSUL 9 - INTENȚIA AUTORULUI

A. Observații preliminare

1. Mișcarea de la AUTOR, prin TEXT, către CITITOR

a: F. Schleiermacher (1768-1834) și W. Dilthey (1833-1911)

b. H.-G. Gadamer

c. S. Fish și W. Iser

2. Revenirea autorului - E.D. Hirsch, *Validity in Interpretation*

- Sens și semnificație

- O clarificare necesară: nu propriu-zis *intenția autorului*, ci *sensul intenționat de autor*, așa cum este el reflectat în text.

- Importanța identificării intenției autorului

- Necesitatea unui standard de validare care să elimine relativismul - în absența sensului intenționat de autor nu există speranța realizării unui consens (Hirsch).

3. Realizarea intenției autorului

-. Existența unui hiatus între nașterea ideii în mintea autorului și specificitatea culturală a limbii - Poate fi textul o oglindire perfectă a minții autorului? (W. Wimsatt și M. Beardsley, "The Intentional Fallacy")

B. Procesul de validare

1. Identificarea interpretărilor posibile

2. Evaluarea implicațiilor fiecărei interpretări

3. Validarea:

a. *legitimitate* - măsura în care interpretarea este permisă de regulile normale ale limbajului;

b. *corespondență* - luarea în considerare a tuturor componentelor textului;

c. *acordul cu genul* - măsura în care urmează regulile genului literar în care se încadrează textul;

d. *coerența* - interpretarea aleasă este mai plauzibilă decât alte posibilități, în baza criteriilor de mai sus.

C. Limitele metodei

1. Probleme ale abordării lui Hirsch

a. *circularitate* - pentru a alege sensul probabil din cele posibile metoda presupune cunoașterea sensului intenționat, care este tocmai obiectivul metodei;

b. *imposibilitatea falsificării* (Juhl) - definiția intenției autorului la Hirsch este o presupuziție, o recomandare, nu o metodă

c. *optimism* - Hirsch presupune un grad de obiectivitate care nu este posibil în condițiile preînțelegerii cu care se apropie cititorul de text; riscul distorsionării textului.

2. Peter Juhl - revenirea la text

a. *centralitatea autorului* - acesta ancorează textul în istorie și face posibilă interpretarea sensului original;

b. *caracterul esențial al textului* - autorul nu poate fi cunoscut decât în măsura în care îl revelează textul.

3. Thiselton - modelul acțiunii

a. luarea în considerare a acțiunii reciproce între text și cititor;

b. imposibilitatea separării stricte a sensului și a semnificației.

BIBLIOGRAFIE

Hirsch, E.D., *Validity in Interpretation*, New Haven: Yale Univ. Press, 1967

Juhl, P.D, *Interpretation: An Essay in the Philosophy of Literary Criticism*, Princeton: Princeton Univ. Press, 1980

Lundin, R., Thiselton, A.C., & Walhout, C. ed., *Responsibility in Hermeneutics*, Grand Rapids: Eerdmans, 1985

CURSUL 10 - IMPORTANȚA ȘI LIMITELE CONTEXTULUI

Textul este produsul unui autor, iar autorul este produsul unei epoci. - R. Tate

Orice text scos din context riscă să devină un pretext

A. Text, co-text, context

1. Text - cuvintele propriu-zise, din pasajul care formează obiectul de studiu
2. Co-text - relațiile dintre cuvinte în propoziții, paragrafe, secțiuni
3. Context - împrejurările concrete în care a luat naștere și cărora li se adresează textul

B. Contextul literar

1. Importanța contextului literar

- a. ne dă acces la *linia ideatică* a autorului - tipul de linie ideatică depinde de genul literar; scopul și temele
- b. reprezintă un ghid pentru identificarea *sensului corect* al cuvintelor - cuvinte - termeni
- c. scoate în evidență *relațiile structurale* din text - problema împărțirii textului în versete și capitole; tipuri de relații structurale (Klein, p. 164); transcriere structurală; diagrame structurale

2. Cercurile contextului

- a. *contextul imediat*

- b. *cartea ca întreg*
- c. *celelalte cărți ale autorului respectiv*
- d. *testamentul*
- e. *Biblia*
- f. *revelația*
- g. *Dumnezeu*

3. Principii hermeneutice legate de contextul literar

- a. *Fiecare afirmație trebuie înțeleasă potrivit sensului ei natural în contextul literar în care apare.*
- b. *Cu cât mai redus este pasajul studiat, cu atât mai mare este riscul de a greși în interpretare.*

C. Contextul istoric și cultural

1. Importanța contextului istoric și cultural

- a. *perspectiva*
- b. *mentalitatea*
- c. *contextualizarea*

2. Elementele contextului

- a. *autorul*
- b. *destinatarii*
- c. *data*

3. Principii hermeneutice legate de contextul istoric și cultural

- a. *Trebuie să identificăm impactul pe care l-a avut mesajul biblic asupra destinatarilor originali.*

- b. *Adevărul biblic trebuie exprimat în propria limbă într-un mod cât mai apropiat de ideile culturii originale.*

D. Limitele contextului

1. Scopul cercetării contextului - reconstruirea (sau cel puțin înțelegerea) ambianței istorice și culturale a textului
2. Limite: intenția autorului, datele disponibile, riscul arbitrariului, neglijarea textului

Bibliografie

W.W. Klein, *et al*, *Introduction to Biblical Interpretation*, Dallas: Word, 1993, p. 155-214
Andrei Pleșu, „Contextul“, *Dilema*, 2, 88, 16-22 sept. 1994, p. 3.

CURSUL 11 - PRINCIPII DE INTERPRETARE ȘI APLICARE

A. Principii de interpretare

1. Biblia este autoritatea finală în materie de credință. (nu are nevoie de alte autorități pentru a fi înțeleasă).
 - autorități - mijloace de validare
 - interpretare individualistă și comunitară
2. Scriptura trebuie interpretată prin Scriptură.
Corolar: Pentru ca o învățătură să fie biblică, ea trebuie să încorporeze tot ceea ce se spune în Biblie despre acel subiect.
3. Scriptura are un singur înțeles și acela este înțelesul normal.
 - literal - normal
 - *sensus plenior*
4. Biblia trebuie interpretată în lumina intenției autorului.
Corolar: Nu Biblia este obiectivul studiului nostru, ci Persoana lui Dumnezeu.
5. În interpretarea Bibliei trebuie să pornim de la ceea ce este cunoscut, către ceea ce este necunoscut.
Corolar: Ceea ce este obscur trebuie înțeles în lumina a ceea ce este clar.

6. Interpretarea trebuie să înceapă cu imaginea de ansamblu, detaliile fiind interpretate în lumina întregului.
 - Imaginea de ansamblu se obține prin acumularea de detalii.
7. Biblia trebuie interpretată în lumina culturii autorului original și a destinatarilor inițiali.
8. Biblia trebuie interpretată în mod rațional.
 - Rațiunea nu este singura cale de investigare, dar este singurul mijloc de validare a interpretării.
9. Interpretarea Bibliei trebuie să fie un proces, nu un produs.
 - Nu este vital necesar să știm răspunsurile la toate întrebările ce se nasc din Scriptură.
 - Dacă părerile noastre despre lucruri nu se schimbă, înseamnă că nu am crescut.
10. În interpretarea Bibliei trebuie să acordăm atenția cuvenită progresiei revelației.
 - în Scriptură - în viața personală
 - *Corolar*: Învață-i pe oameni așa cum înțelegi lucrurile acum, comunicându-le că ești gata să-ți schimbi convingerile, dacă datele o impun.

B. Principii de aplicare

1. Aplicarea trebuie să se bazeze pe o interpretare corectă a textului Scripturii.
 - Corolar*: Dacă nu-ți este clar cum trebuie aplicat un pasaj, clarifică interpretarea.
2. Pentru ca un exemplu să fie normativ, el are nevoie să fie susținut de o poruncă.
3. Adevărurile generale trebuie aplicate în mod specific; adevărurile specifice trebuie aplicate în mod general.
 - Înainte de a căuta aplicația specifică a unui lucru specific din Scriptură, trebuie să căutăm principiul general pe care acesta îl ilustrează.
4. Aplicațiile specifice ilustrează adevăruri generale, dar nu le limitează.
 - În predici este util a da exemple de aplicații, dar acestea trebuie să fie doar sugestii, ilustrații, nu să fie impuse.
5. În aplicare trebuie să facem distincție între general și particular.
 - general: principiu aplicativ;
 - particular: aplicație personală.
6. Pentru a face aplicații corecte trebuie să înțelegem bine situația prezentă.
 - ex.: fenomenul adolescenței

7. Aplicarea trebuie să-mi modeleze filosofia de viață, nu să fie controlată de aceasta.

8. Haosul are nevoie de legi; ordinea are nevoie de creativitate.

- Dacă avem de-a face cu oameni haotici, ca cei din Corint, trebuie să le dăm legi, pentru a-i ordona.

- Dacă este vorba de legalişti scrupuloşi, ca cei din Galatia, trebuie să le dăm perspectiva libertăţii în har.

9. Aplicarea trebuie să ducă la schimbarea atitudinilor.

- Aplicarea nu înseamnă a face ceva în mod mecanic, ci a fi creativi, urmărind schimbarea lăuntrică profundă.

10. Aplicarea este un proces.

- Dumnezeu este mai interesat în procesul în care sîntem implicaţi, decît în produsul final

C. Valoarea studierii Bibliei pe cărţi

Bibliografie

Walter Henrichsen, *A Laymans Guide to Interpreting the Bible*, Grand Rapids: Zondervan, 1978

CURSUL 12 - INTEGRAREA MODELULUI HERMENEUTIC

A. Hermeneutică și teologie

1. Caracteristici ale teologiei

a. *biblică*

b. *canonică*

c. *istorică*

d. *sistematică*

e. *contemporană*

f. *practică*

g. *escatologică*

2. Harta teologică

B. Necesitatea unui model integrator

1. Iluminism și fragmentare

2. Holism

3. Procesul integrării

C. Episteme și praxis în hermeneutică

1. Punctul de plecare: practica vieții

2. Rolul de premergător al epistemicului

3. Necesitatea echilibrului; riscul fariseismului

3. Necesitatea absolută a aplicării.